

Economisch-Statistische Berichten

Het hoofd koel

★

Dr. W. Drees Jr.

Bestedingsinflatie en de richting
van de produktie

★

Drs. G. de Bruyn

Televisie en reclame

★

Mr. G. H. Dijkmans van Gunst

Een vergeten hoofdstuk
in de Nederlandse vervoerwetgeving?

★

Prof. Mr. C. W. de Vries

De woonplaatsbelasting

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

42e JAARGANG

No. 2062

WOENSDAG 2 JANUARI 1957



EERSTE NEDERLANDSCHE

VERZEKERING-MIJ. OP HET LEVEN EN TEGEN
INVALIDITEIT N.V.

- Pensioenregelingen
- Risico-herverzekering van pensioenfonds
- Aanvullingen op het wettelijk bodempensioen

HOOFDKANTOOR:
JOHAN DE WITTLAAN 50 - 'S-GRAVENHAGE
TEL. 01700-51.43.51

ARNHEMSCHE HYPOTHEEK BANK N.V.

AGENTSCHAP ROTTERDAM - Mr. J. R. PENTERMANN

2e Westewagenhof 1 (St. Laurens huis)

Telefoon 29527



GEMEENTE ROTTERDAM

Burgemeester en wethouders roepen sollicitanten op voor de vacerende betrekking van

algem. economisch adviseur

De taak van de te benoemen functionaris bestaat in hoofdzaak uit:

- 1e. het in opdracht van burgemeester en wethouders instellen van onderzoeken naar de doelmatigheid der bestaande administratieve en technische organisaties bij de gemeentelijke diensten en bedrijven;
- 2e. het uitbrengen van adviezen omtrent algemene vraagstukken op het gebied van organisatie en efficiency;
- 3e. het geven van aanwijzingen aan de bij onderscheidene diensten en bedrijven aangestelde ambtenaren, die onder zijn supervisie speciaal zijn belast met organisatie- en efficiency-werkzaamheden.

Leeftijd: 35 tot 45 jaar.

Vereisten: Ontwikkeling in economische richting en op academisch niveau: in staat zijn stimulerend en richtinggevend werkzaam te zijn, beschikken over een hoge mate van tact en grote ervaring op het gebied van organisatie en efficiency.

Salarisgrenzen f 12.630,- - f 15.480,-, nog te verhogen met 6%.

Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

De verplaatsingskostenregeling is van toepassing.

Gegadigden moeten bereid zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Sollicitaties te richten tot burgemeester en wethouders en in te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, binnen 14 dagen na deze oproep, onder no. 560.



R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen
Alblasserdam

*verlenen gaarne hun
goede diensten, o.m.
bij het*

*kiezen van beleggingen
sluiten van auto-, w.a.,
fraude- en berovings-
verzekeringen*

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam: Banque de Commerce, 6, Place Royale, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,-, overige landen f. 31,- per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 ct.

Speciale nummers f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties, te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg, Ch. Glasz; L. M. Koÿck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars. J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

Het hoofd koel

De overgang van 1956 naar 1957 gaat economisch met zorg gepaard. Deze zorg is van een ander karakter dan die op eerdere momenten in de na-oorlogse tijd. Het is niet die van de volstrekte armoede in 1945, van de ademnood in 1948 of van de terugval in het zicht van een eindelijk bereikt herstel in 1951. Het is bij wijze van spreken de zorg van een niet onbemiddeld man, die wat wennend aan de weelde boven zijn inkomen heeft geleefd. Wij constateren de mogelijke onderbreking van een driejarige welvaartsperiode, waarin alles na het betrekkelijk evenwichtige jaar 1953 crescendo is gegaan. Het reële nationale inkomen steeg met 17 pCt., de reële lonen met ca. 20 pCt., de industriële investeringen met 45 pCt.¹⁾ De stijgende omzetten leidden tot een welverende middenstand. De landbouw maakte hierop een goeddeels schijnbare uitzondering. Zijn grote sprong lag in de jaren voor de grote hoogconjunctuur. Hij kon zich daarop met zekere verschuivingen vrij redelijk handhaven.

Het tekort op de Nederlandse huishoudrekening valt samen met een nieuwe internationale spanning, die onze ruilvoet ongunstig beïnvloedt en een versterkte druk op onze Achillespees: het structurele dollartekort, veroorzaakt. Wat het uiteindelijke resultaat van deze extra-last op de reeds gespannen Westeuropese economie zal zijn, ligt in het duister. Het terrein dèzer economische voorstelling is er een „where angels fear to tread”.

Dit monetaire en menselijke tekort wekt levendige discussies over de schuldvraag. Was de tweede belastingverlaging in 1955 juist? Is er een looninflatie aan de gang? Zijn de investeringen te sterk opgedreven? Laat de systematische organisatie van het economisch leven het prijsmechanisme nog voldoende functioneren? Dit alles zal ons ongetwijfeld en terecht nog geruime tijd bezighouden. Ook de conjunctuurpolitiek moet in de praktijk worden geleerd. En het is de eerste werkelijke hoogconjunctuur sinds bijna dertig jaar. Wij moeten er dus wel wat voorzichtig mee omgaan.

Het is niettemin duidelijk, wat ons op korte termijn te doen staat om het verbroken evenwicht te herstellen. De S.-E.R. wees reeds de weg en de taakstelling is intussen met enige honderden miljoenen verzaagd. Daarbij moeten

voor een deel niet onbelangrijke offers worden gebracht. Tegen de achtergrond van de inkomensstijgingen der laatste jaren geven deze geen reden tot bijzondere opwindig. Wij hebben voor ernstiger en moeilijker problemen gestaan. Het moet ieder wat waard zijn een hoog ritme van activiteit te handhaven, waarvan het rendement in al zijn aspecten bij rustige beschouwing groot is. Gezonde overheidsfinanciën en prijsstabiliteit, behoudens de externe factor, zijn daarvoor essentiële voorwaarden. De combinatie van beide is in de huidige situatie enigszins een krachttoer, die evenwel bij wederzijds begrip tussen Overheid en bedrijfsleven uitvoerbaar schijnt. Bij evenwichtige productie is prijsstabiliteit de normale toestand. Wanneer men het ene wenst, kan men het andere niet afwijzen. Loonsverhogingen noch investeringen dienen uit voortdurende prijsstijging te worden gefinancierd. De feiten wijzen uit, dat deze stabiliteit onder de actuele omstandigheden niet zonder een zekere overheidsinvloed te verwezenlijken is.

Dit optreden van de Overheid zal, naar de ervaring leert, met meer animo en in grotere omvang worden gevraagd, wanneer zich metterdaad een zekere internationale reactie op de recente gebeurtenissen zou openbaren. De maatregelen, die dan weer moeten worden getroffen, dienen wij niet door va banque-spiel nu bij voorbaat te bemoeilijken. Het is zaak met enige nuchterheid de beperkte offers, die vandaag voor het behoud van de goede gang van zaken worden gevergd, te beschouwen.

Ook in het internationale vlak moeten wij nuchter waarderen en de moed niet opgeven. Het streven naar economische samenwerking in de Westerse wereld gaat onverdroten voort, zij het door de natuur der dingen op niet steeds even logische wijze. Een van de belangrijkste gebeurtenissen der laatste jaren is echter de bereidheid van Engeland toe te treden tot een „free trade area”. De Benelux drijft met lichte halve wind naar de draaikolken van het havenhoofd. De recente geschiedenis heeft bewezen, dat de Westerse beschaving slechts levenskracht heeft als één geheel. De consequentie ware haar uiterlijke vorm en schild, het Atlantische Pact, ook economisch inhoud te geven. Dit lijkt tot slot een vlucht op de vleugelen der fantasie. Maar ook zonder deze kan de mens niet leven.

's-Gravenhage.

G. BROUWERS.

¹⁾ 1956 gedeeltelijk geraamd.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Het hoofd koel, door Prof. G. Brouwers	3	Het Italiaanse transportwezen, door Dr. L. van Egeraat	17
Bestedingsinflatie en de richting van de productie, door Dr. W. Drees Jr.	4	Boekbespreking:	
Televisie en reclame, door Drs. G. de Bruyn	7	Prof. Dr. J. P. van Rooijen: „Het Nederlandse bevolkingsvraagstuk”, bespr. door Drs. W. Eizenga	18
Een vergeten hoofdstuk in de Nederlandse vervoerwetgeving?, door Mr. G. H. Dijkmans van Gunst	11	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs. J. C. Brezet ..	19
De woonplaatsbelasting, door Prof. Mr. C. W. de Vries	13	Notities:	
Aantekeningen:		Gelddepreciatie	6
Personeelsverhoudingen in het middenstandsbedrijf, door Drs. P. H. J. F. Th. Schnellen ...	15	Kosten van levensonderhoud	10
		Statistieken	20

Bestedingsinflatie en de richting van de produktie

In dit artikel worden de gevolgen van de afremming van de binnenlandse bestedingen voor andere bestedingen onderzocht. Daartoe wordt eerst gezien de wijze van behandeling van knelpunten in het model, opgenomen in het centraal economisch plan 1955, en in de prognoses van het Centraal Planbureau welke hierop zijn gebaseerd. Vervolgens worden enige gevolgen van het bestaan van knelpunten nader belicht. Schrijver concludeert o.a., dat door afremming van de binnenlandse bestedingen: een initiële vermindering via vermindering van de totale inkomens ook een secundaire verlaging ten gevolge zal hebben; in die bedrijfstakken waar onbevredigde buitenlandse vraag aanwezig was, de uitvoer kan toenemen; in die bedrijfstakken, waar onbevredigde binnenlandse vraag bestaat van particuliere zijde of van overheidszijde de produktie kan stijgen; de produktie in het jaar van afremming minder zal stijgen dan anders.

„But it does not follow that, merely because resources are more or less fully employed, it will be impossible to raise standards of living still further. It is necessary also to ensure that resources are used to the best purpose”.

(J. E. Meade - „Trade and Welfare”)

Het model van het Centraal Planbureau.

Het model dat het Centraal Planbureau gebruikt voor jaarprognoses wordt ook benut voor ramingen over de consequenties van wijzigingen in het beleid. Zowel door de rechtstreekse adviezen van het C.P.B. aan de Regering als door het feit dat de S.-E.R.-adviezen op economisch gebied gebruik maken van dit model, geeft het C.P.B.-model in belangrijke mate vorm aan de discussie over economische politiek.

Het model, dat compleet is opgenomen in het centraal-economisch plan 1955, kent geen capaciteitsgrenzen. Een stijging van de vraag door het buitenland of door binnenlandse sectoren leidt ten dele tot meer invoer en ten dele tot een stijging van de produktie. Een toeneming van de produktie met 1 pCt. leidt tot een vermeerdering van de werkgelegenheid met 0,4 pCt. De rest van de produktiestijging komt tot uitdrukking in een vergroting van de produktie per arbeider.

De toeneming van de produktie leidt tot een stijging van loonsom en van overige inkomens en daarmee tot een stijging van de consumptie. Zowel de initiële afzetstijging als de secundaire stijging van de consumptie leidt tot een vergroting van de investeringen, welke in het model voor een belangrijk deel afhangen van de afzet.

Het model wordt dus gekenmerkt door een *cumulatie van bestedingen*. Een stijging van overheidsbestedingen of van de uitvoer bijv. leidt tot hogere consumptie en hogere investeringen. De gedachte aan schaarste, aan de noodzaak tot het doen van een keuze, ontbreekt in eerste instantie in dit model. Knelpunten en lange levertijden ontbreken. Wel wordt, bij het optreden van een stijging van de binnenlandse bestedingen, door het model een achteruitgang van de betalingsbalans aangegeven en zodoende gewaarschuwd tot de nodige voorzichtigheid.

De studies van het Centraal Planbureau.

Het Planbureau corrigeert de uitkomsten van het model aan de hand van de concrete situatie. Met capaciteitsgrenzen wordt in de prognoses terdege rekening gehouden. Zo wordt in het centraal-economisch plan 1956 bij de

beschouwing over de afzonderlijke bedrijfstakken gewezen op de capaciteitsgrens in de volgende industrieën ¹⁾:

scheepsbouw	(blz. 63)
bouwwak	(blz. 68)
mijnbouw en olieraffinage	(blz. 69)
papier	(blz. 72)
Rijnvaart	(blz. 75)
hotels	(blz. 78)

De prognoses kunnen derhalve in een hoogconjunctuur realistisch zijn ook al is het model een soort depressie-model. Bij de ramingen over de gevolgen van wijzigingen in het beleid wordt echter in het algemeen het model gevolgd zonder correcties in verband met capaciteitsgrenzen ²⁾.

De ondergetekende meent dat deze handelwijze voor een eerste gestileerde benadering juist is, omdat hierdoor de aandacht op de hoofdzaak blijft geconcentreerd. Hij wil echter pogen in het onderstaande enige gevolgen van het bestaan van knelpunten nader te belichten.

Substitutie tussen binnenlandse vraag en uitvoer.

De Minister van Economische Zaken heeft er verschillende malen op gewezen dat afremmen van de binnenlandse bestedingen bij het bestaan van een krachtige vraag in het buitenland ten dele de uitvoer ten goede zal komen. Dit is een causale relatie, welke in het C.P.B.-model niet voorkomt. Indien de binnenlandse bestedingen worden verlaagd, dan daalt volgens het C.P.B.-model wel de invoer maar wordt de uitvoer niet beïnvloed. Een verhoging van kostprijsverhogende belastingen met 100 miljoen gulden bijv. zou de invoer met 57 miljoen gulden doen dalen, terwijl geen invloed op de uitvoer wordt geraamd ³⁾.

Substitutie, uitvoer in plaats van afzet in het binnenland, zal zich voordoen in exporterende bedrijfstakken die op volle capaciteit werken, bijv. de scheepsbouw. Een daling van de vraag van Nederlandse reders zal de afzet van

¹⁾ Het centraal-economisch plan 1956 werd echter opgesteld vóór de beslissing over de loonsverhogingen in maart 1956 en heeft ook geen rekening kunnen houden met de nationalisatie van het Suezkanaal.

²⁾ Vgl. bijv. het recente S.-E.R.-advies over een beperking van de bestedingen.

³⁾ Centraal-economisch plan 1955, blz. 77.

scheper in het buitenland vergroten. Hetzelfde geldt voor hotels in grote steden. Naarmate Nederlandse toeristen minder kamers reserveren, kunnen meer buitenlandse toeristen worden ondergebracht, die thans soms worden afgewezen. Daarnaast staan vele bedrijfstakken waar weinig substitutie kan optreden.

Op twee aspecten moge speciaal worden gewezen:

a. essentieel is de krachtige vraag in het buitenland en niet de *stand van de Nederlandse betalingsbalans*. De betalingsbalans vertoonde in de depressie van de dertiger jaren vaak overschotten. Toch kon bovengenoemde substitutie niet optreden omdat reeds alle bestaande buitenlandse vraag werd bevredigd. De betalingsbalans vertoonde in 1955 een overschot en in 1956 een tekort. In beide jaren bestond in enige bedrijfstakken de mogelijkheid van substitutie;

b. de besproken substitutie geldt bij ongewijzigde prijs-verhoudingen. Een vermindering van de bestedingen kan de uitvoer ook bevorderen via een verlaging van de verkoopprijs. Een dergelijke verlaging is echter weinig waarschijnlijk zo lang er lange levertijden zijn. *In deze omstandigheden zal een daling van de binnenlandse kostprijs geen invloed hebben op de export*. De totale produktie wordt immers bij de onderhavige probleemstelling reeds benut en een verlaging van de kostprijs is geen reden voor de fabrikant om minder aan binnenlandse afnemers en meer aan het buitenland te gaan leveren.

Substitutie tussen afzet in de particuliere sector en afzet bij de Overheid.

De grens van de produktiecapaciteit is zeer voelbaar in enige bedrijfstakken, welke tot de overheidssector behoren of voor een groot deel door de Overheid worden gefinancierd, zoals het onderwijs en de woningbouw. Bij een vermindering van andere bestedingen zullen deze uitgaven niet in de val worden meegesleurd. Integendeel, de gelegenheid zal dan wellicht ontstaan om vacante plaatsen te vullen zodat bijv. een bouwprogramma van 75.000 woningen, tegen legale lonen, mogelijk zou worden. M.a.w. ook hier is mogelijkheid van een *substitutie* en treedt geen cumulatie op.

Men kan de totale binnenlandse en buitenlandse vraag derhalve in drie groepen onderscheiden:

- de met elkaar samenhangende vraag naar consumptie- en investeringsgoederen welke door een afremming van de bestedingen niet alleen in eerste instantie wordt getroffen, maar ook een secundaire invloed ondervindt;
- de uitvoer die zal toenemen vooral in die sectoren waar een deel van de buitenlandse vraag onbevredigd bleef en
- de overheidssector en de woningbouw, welke eveneens hun capaciteit kunnen zien stijgen ⁴⁾.

Gedifferentieerde loonvorming.

Men is op het eerste gezicht geneigd bij een tekort aan arbeiders in bedrijfstakken te denken aan een te lage beloning of aan onvoldoende secundaire arbeidsvoorwaarden. Van allerlei kanten wordt dan ook aangedrongen op betere beloning van bouwvakarbeiders, onderwijzers, leraren, landarbeiders, mijnwerkers etc. Verschillende

⁴⁾ Uiteraard voor zover deze sectoren bewust niet in de afremming worden betrokken.

malen is hiertegenover terecht opgemerkt dat een verhoging van de lonen voor dergelijke groepen het probleem van de arbeidsschaarste niet oplost. Indien men erin zou slagen arbeidskrachten over te hevelen, dan zou elders weer een gat ontstaan. Een dergelijke overheveling heeft pas zin als er andere bedrijfstakken zijn die arbeidskrachten kunnen afstaan. Of het noodzakelijk is wijzigingen aan te brengen in de loonstructuur om een voldoende toevloed naar de genoemde bedrijfstakken te verzekeren, kan eerst dan worden beoordeeld.

De mobiliteit van de arbeid.

Hoe kan overheveling van arbeidskrachten naar de meer essentieel geachte bedrijfstakken, zoals de woningbouw, plaatsvinden bij afremming van bestedingen elders? Er zijn in hoofdzaak vier mogelijkheden:

- jeugdige arbeiders of leerlingen van nijverheidsscholen gaan naar de expanderende bedrijfstak;
- arbeiders verlaten hun relatief stagnerende bedrijfstak omdat zij in het bouwvak betere mogelijkheden (bijv. tariefwerk) zien;
- de afvloeiing van arbeiders uit het bouwvak vermindert;
- arbeiders worden ontslagen en gaan naar de expanderende bedrijfstak.

Mobiliteit berust sinds de oorlog niet in hoofdzaak op ontslag geven door de werkgever, (d) *maar op ontslag nemen door de werknemer* (b) en (c) ⁵⁾ en op de beroepskeuze van de jongeren. Dit vergeet bijv. Prof. Mr. J. G. Koopmans ⁶⁾, die uitsluitend spreekt over mobiliteit via werkloosheid ⁷⁾.

De grote mobiliteit tussen bedrijfstakken, ook bij volledige werkgelegenheid, blijkt uit tabel 6 van „Economic Survey for Europe in 1955” (Economic Commission for Europe, Geneva 1956). In twee jaar nam het aantal arbeiders werkzaam in de textielindustrie af met 8 pCt. in Noorwegen en 11 pCt. in Zweden. In Frankrijk en Zwitserland nam het aantal arbeiders werkzaam in het bouwvak in twee jaar toe met meer dan 10 pCt. In Nederland steeg het aantal arbeiders in de metaalindustrie met 8 pCt. in 1954 en met 6 pCt. in 1955.

Dat ook naar de mening van het hoofd van het Departement van Volkshuisvesting overgang van arbeiders tussen het bouwvak en andere bedrijfstakken op belangrijke schaal mogelijk is, moge blijken uit het volgende citaat uit de Memorie van Antwoord, hoofdstuk IXA begroting 1957, blz. 7:

„De ervaring leert immers, dat grote aantallen arbeiders niet regelmatig in de bouw werken, maar als een soort mobiele colonne tussen bouwbedrijf en andere bedrijfstakken (w.o. vooral de landbouw) fungeren. Ter adstructie zij vermeld, dat aan het eind van het boekjaar 1955-1956 door de Stichting Vacantiefonds Bouwnijverheid 250.866 zegelboekjes werden inge-

⁵⁾ Vgl. de cijfers in „Excessief personeelsverloop” in „E.-S.B.” van 5 december 1956, blz. 1075.

⁶⁾ „E.-S.B.” van 28 november 1956, blz. 1069:

„... dat zou dan toch — met „globale” middelen als die waarvan hier sprake is — alleen kunnen door een zodanige krachtige dosering van die middelen, dat er voor elke arbeider, die *speciaal naar de bouwvakken* wordt teruggedreven, er tien of twintig anderen werkloos worden gemaakt, die deze uitwijkmogelijkheid niet hebben...”

⁷⁾ Ook verwaarloost Prof. Koopmans in deze passage (in een artikel dat speciaal aan huren en woningbouw was gewijd) de latente vraag in andere bedrijfstakken, zoals onderwijs en scheepsbouw.

nomen. Dit aantal correspondeert, naar mag worden aangenomen, vrij nauwkeurig met het aantal arbeiders, dat gedurende de periode juli 1955—juli 1956 in de bouw werkte (het werkelijke aantal is misschien nog iets groter). Van dit aantal arbeiders werd echter door slechts 177.743 gedurende de evengenoemde periode meer dan 156 dagen (26 weken of langer) in het bouwbedrijf gewerkt”.

Prijspeil en uitvoer.

Het probleem van de gedifferentieerde loonvorming is gedeels analogoos aan het probleem of ons kostenpeil niet te hoog dreigt te worden voor onze exportmogelijkheden. Zoals hiervoor werd besproken kan ook deze vraag eerst worden beantwoord wanneer er ruimte is ontstaan in de productiecapaciteit. Todiens is het voldoende om de excessieve binnenlandse vraag af te remmen, hetgeen bovendien zeer effectief is voor de sanering van de betalingsbalans omdat de invoer wordt verminderd. Dit is ook de conclusie van een studie van de heer E. M. Bernstein.

Hij schrijft:

„... When a country absorbs in consumption and investment more than its own output and any ordinary capital

Gelddepreciatie

Vrijwel geen land ter wereld is ontkomen aan de sedert de tweede wereldoorlog langzaam voortschrijdende inflatie, merkt de „First National City Bank of New York” in haar „Monthly Letter” van december jl. op. Een illustratie hiervan geeft onderstaande tabel, waarin voor een aantal landen is nagegaan, hoeveel de waarde van het geld, uitgedrukt in de kosten van levensonderhoud, in tien jaren tijds is gedaald. Uit de tweede kolom krijgt de spaarder een indruk van de rente, die hij zou hebben moeten ontvangen, en op samengestelde interest weer zou moeten uitzetten, om thans een zelfde koopkracht te kunnen uitoefenen als in 1946.

Land	Index van de geldswaarde in 1956 (1946 = 100)	Jaarlijkse depreciatie in pCt. (samengesteld)	Rente van overheidsleningen in pCt.	
			1946	1956
Zwitserland	86	1,5	3,10	3,23
Duitsland	72	3,2	—	4,90
India	72	3,2	2,88	3,98
Ver. Staten	71	3,4	2,19	3,27
Venezuela	70	3,5	—	3,63
Nederland	67	4,0	2,99	4,10
Canada	65	4,2	2,61	3,88
Zuid-Afrika	65	4,2	2,89	4,75
Zweden	65	4,3	3,01	3,74
Ver. Koninkrijk ..	65 a)	4,6	2,76 a)	4,86
Nw. Zeeland	59	5,2	3,01	4,73
Frankrijk	58 b)	6,5	4,26 b)	5,48
Mexico	47	7,4	10,44	10,12
Australië	46	7,5	3,24	5,04
Brazilië	26	12,7	—	12,00
Chili	5	25,3	9,22	13,82

a) 1947 = 100; b) 1948 = 100.

In de laatste kolom is de hoogte van de rente op overheidsobligaties in 1946 en 1956 weergegeven. Genoemd blad stelt vast, dat in de meeste landen de spaarders van tien jaren terug aanzienlijke koopkrachtverliezen hebben geleden. Eigenlijk zijn deze verliezen nog groter dan de tabel illustreert, omdat inkomen uit rente veelal aan inkomstenbelasting is onderworpen, hetgeen de uitwerking van samengestelde interest nog vertraagt.

inflow, without offsetting unemployment, *aggregate demand must be excessive* to the extent of the balance of payments deficit.

Even if a country has some unemployment while it has a balance of payments deficit, aggregate demand may still be excessive, as the balance of payments deficit may be large relative to the number of unemployed. On the other hand, if there is considerable unemployment as well as a balance of payments deficit, the payments problem must have some other cause. This other cause may be price-cost disparity or a deterioration in the real international economic position of the country”⁸⁾.

Gevolgen van de afremming van binnenlandse bestedingen.

De gevolgen van een afremming van binnenlandse bestedingen voor andere bestedingen kunnen als volgt worden opgesomd:

1. een initiële vermindering zal via vermindering van de totale inkomens ook een secundaire verlaging ten gevolge hebben;
2. in die bedrijfstakken, waar onbevredigde buitenlandse vraag aanwezig was, kan de uitvoer toenemen;
3. ook overigens kan enig stimulerend effect op de uitvoer ontstaan omdat ondernemers meer commerciële activiteit kunnen ontwikkelen of wellicht met een geringere winstmarge genoegen nemen;
4. in die bedrijfstakken, waar onbevredigde binnenlandse vraag bestaat van particuliere zijde of van overheidszijde, kan de productie stijgen (evenals bij 2. ware hier allereerst te denken aan substitutie binnen dezelfde bedrijfstak, bijv. het bouwen van woningen in plaats van garages. Daarnaast is ook een verschuiving van arbeidskrachten naar de bedrijfstakken waar nog latente vraag aanwezig is, mogelijk);
5. de productie zal in het jaar van de afremming minder stijgen dan anders. Ten dele zal zich dit uiten in minder overwerk en een geringere stijging van de produktiviteit. De mutaties in de werkgelegenheid lopen nl. achter bij die in de productie. Ten slotte kan ook de werkgelegenheid iets verminderen, vermoedelijk in de eerste plaats voor gepensioneerden en andere groepen, die normaliter niet tot de beroepsbevolking behoren.

Het hierboven beschreven verschijnsel van de latente vraag betekent dat dank zij afremming van de bestedingen de productie in de door het Nederlandse volk meest essentieel geachte bedrijfstakken, zoals de woningbouw, kan toenemen. Latente vraag doet zich in vrij veel bedrijfstakken voor (scheepsbouw, mijnbouw, woningbouw, andere bouw, verpleegsters, onderwijs, leger, koopvaardij, verkeerspolitie, giro).

Afremming van de bestedingen zal dus leiden tot verbetering van de betalingsbalans en tot een betere verdeling van de beschikbare produktiefactoren. Eerst wanneer de knelpunten minder knellen kan worden gezien of uit hoofde van loon- en prijsverhoudingen t.o.v. het buitenland de Nederlandse positie de laatste jaren is verzwakt en of de loonsverhoudingen tussen bedrijfstakken in het binnenland herziening behoeven. Tot de bestedingsinflatie verdwenen is ontbreekt het bewijs van het bestaan van „price-cost disparities”.

⁸⁾s-Gravenhage.

W. DREES Jr.

⁸⁾ Zie Staff Papers van het International Monetary Fund, vol. V, nr. 2, augustus 1956, blz. 158: „Strategic factors in balance of payments adjustment” (cursivering van schrijver dezes).

Per 1 oktober 1956 waren er bijna 78.000 geregistreerde televisie-ontvangers; een vereniging van kijkers met een eigen maandblad is op komst. Er blijkt dus een zekere mate van schot in de ontwikkeling op televisiegebied te zitten. Tevens zijn er twee aanvragen om zendmachtiging voor televisie met reclame bij de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen ingediend, zodat de Minister binnen afzienbare tijd voor de beslissing zal komen te staan, of er reclame in de uitzendingen zal worden opgenomen. Schrijver gaat op de achtergrond van de betreffende problematiek in, waarbij achtereenvolgens behandeld worden: het rapport van het Instituut voor Perswetenschap aan de Universiteit van Amsterdam, het begrip commerciële televisie, de ontwikkeling in Nederland, de positie van de Radioraad in de televisie en de meting van de resultaten ten behoeve van de commerciële televisie-ondernemingen en de adverteerders.

Televisie en reclame

Met 77.597 geregistreerde televisie-ontvangers op 1 oktober jl. (tegen 71.153 een maand tevoren) en een vereniging van kijkers met een eigen maandblad ¹⁾ op komst, blijkt er een zekere mate van schot in de ontwikkeling op televisiegebied te zitten. Een ander en belangrijker punt is, dat de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen c.q. de Staatssecretaris, Mr. R. G. A. Höppener, die bij Kon. Besluit van 29 oktober jl. als zodanig is benoemd (in het bijzonder voor o.a. radio, televisie en pers) binnen afzienbare tijd voor de beslissing komt te staan, of er reclame in de uitzendingen zal worden opgenomen. Het parlement zal daarin worden gekend, al is omtrent de vorm daarvan nog niets definitief te zeggen. Mogelijk zal de Minister in een nota (die dan de derde Televisie-nota zou zijn) zijn zienswijze of beslissing aan het parlement voorleggen, voordat definitieve stappen zullen volgen. Art. 5 van het Televisiebesluit van 24 november 1955 (een A. M. v. B. steunend op de Telegraaf- en Telefoonwet) luidt: De uitzendingen mogen niet dienstbaar zijn aan reclamedoelinden, tenzij onze Minister (van O., K. en W.) daartoe toestemming heeft verleend.

De Minister heeft omtrent de vraag: reclame in de televisie? advies aan de Radioraad gevraagd. Daar komt het op neer. Vollediger gezegd: er zijn twee aanvragen om zendmachtiging voor televisie met reclame bij de Minister ingediend, die de aanvragen om advies aan de Radioraad heeft voorgelegd. Deze heeft volgens persberichten van 17 november met meerderheid van stemmen geadviseerd de onafhankelijke televisie een kans te geven. De aanvragen dateren resp. van juli 1955 en februari 1956.

Documentair rapport.

Als prelude tot de thans ingetreden fase van overleg en beslissing is begin september een rapport ²⁾ verschenen

¹⁾ Zie Rotterdamsch Nieuwsblad van 1 oktober 1956. Voorzitter van het voorlopig bestuur is de heer G. L. Slieden, directeur van de V.V.V. te Breda. In Engeland kwam de „Television Times” op 20 september 1955 voor het eerst uit; begin november 1956, dus ruim een jaar later, had zij volgens een advertentie in „World's Press News” van 9 november een oplage van 1,3 mln. exemplaren.

²⁾ Televisie en Reclame. Documentair rapport van het Instituut voor Perswetenschap aan de Universiteit van Amsterdam. Zonder jaartal, maar begeleid door een perscommuniqué bestemd voor 8 september 1956.

met een groot aantal feitelijke gegevens omtrent reclame in de televisie in de Verenigde Staten en in Engeland, met een overzicht van de situatie in acht andere landen en met een beknopte beschrijving van de ontwikkeling in Nederland. Men zal in het bijzonder met waardering kennis nemen van de 47 bladzijden, gewijd aan de televisie en de „doorbraak” van de reclame-televisie in Groot-Brittannië, die op 22 september 1955 officieel in werking trad. Het loont daarnaast het beknopte „Progress report” te lezen in het Engelse weekblad „World's Press News” van 28 september jl. met de niet geheel ten onrechte optimistisch getinte beschouwing na het eerste jaar van televisie met reclame daar te lande. Inzake televisie heeft Nederland meer gemeen met Groot-Brittannië dan met de Verenigde Staten.

Het rapport van het Amsterdamse Instituut is geschreven, aldus de eerste zin van het voorwoord, omdat ook in Nederland sinds enige tijd het vraagstuk van de zgn. commerciële televisie aan de orde wordt gesteld. Omdat niet alle betrokkenen volledig op de hoogte zijn van de buitenlandse ervaringen, beoogden de samenstellers de voor Nederland belangrijke feiten, cijfers en andere gegevens in dit rapport bijeen te brengen. Aan het einde vindt men niet een bepaalde conclusie, maar wel een voorzichtige afweging van de argumenten pro en contra in de tegenwoordige Nederlandse omstandigheden.

Het argument van tegenstanders van reclame in de televisie, dat deze geen ruimte zou laten voor cultureel hoogstaande programma's onderschrijft het rapport niet. Anderzijds betwijfelt het of reclame de Nederlandse televisie veel meer financiële armslag zal geven. Bepaalde belangengroepen zijn voorstanders, zoals de twee hieronder te bespreken groeperingen (T.E.M. en O.N.T.V.) in het bedrijfsleven, verder de elektronische industrie (meer zendapparatuur en meer ontvangtoestellen) en de televisie-artisten en -technici. Kleine bedrijven kunnen moeilijk de dure televisie-reclame betalen. „Regelrecht tegengestelde belangen hebben, behalve de omroeporganisaties, ook de daarmee verbonden groepen. Zo zijn er ongetwijfeld politieke partijen, die meer gebaat zijn bij de huidige situatie dan bij de invoering van een nieuwe televisie-organisatie en hetzelfde geldt voor levensbeschouwelijke organisaties” ³⁾. Het contra is-in de voorzichtige

³⁾ Idem, blz. 172.

conclusies van het rapport niet gepousseerd, maar ook zeker niet veronachtzaamd. Bij de afweging van pro en contra hadden wij gaarne wat meer factoren betrokken gezien, evenals een duidelijker uitwerking van enkele punten. In een volgend artikel zullen wij daartoe een poging doen. Intussen moge reeds hier worden gezegd, dat voor de kleine bedrijven de televisie-reclame betaalbaar is door collectieve toepassing, door „spots” van bijv. tien seconden en door regionale reclame.

Wat commerciële televisie is.

Tot goed begrip onderscheidt het rapport drie aspecten:

1. concurrentie: er zijn enerzijds landen met een aantal onderling onafhankelijke stations en anderzijds landen waar alle stations in één hand zijn; tussenvormen zijn mogelijk;

2. beheersvorm: enerzijds kan de overheid verantwoordelijk zijn voor de programma's, anderzijds particulieren. Ook hier zijn vele tussenvormen mogelijk. Een feit is, dat begin 1955 ongeveer 20 landen een openbare of staats televisie hadden en ongeveer 5 landen een mengvorm;

3. de financiering: a. door de staatskas; b. uit kijkgeld in de vorm van een vast periodiek bedrag door de kijkers te betalen of van een bedrag voor het zien van een bepaalde uitzending, bijv. te betalen in een muntmeter aan het toestel (zgn. tol-televisie); c. door inkomsten uit reclame, waarvoor adverteerders moeten betalen.

Men kan nog een andere indeling maken, nl. gesubsidiëerde en particuliere televisie.

Op grond van deze mogelijkheden, die vele mengvormen kunnen opleveren, doet men goed te onderscheiden: a) de particuliere televisie (d.w.z. niet afhankelijk van de overheid); b) de concurrentie-televisie (er zijn onderling onafhankelijke stations) en c) de reclame-televisie (d.w.z. de inkomsten uit reclame hebben de overhand). *Commerciële televisie* is dan particuliere televisie, die beoogt winst te maken, meestal door inkomsten uit reclame, maar mogelijk ook door tolheffing.

Reclame kan in verschillende vormen voorkomen, zoals:

1. *sponsored programs*, waarbij een onderneming bijv. een toneelstuk of concert (soms met gerenommeerde kunstenaars) dan wel een amusementsprogramma op haar kosten doet uitzenden en aan het begin of aan het einde alleen doet vermelden; welke onderneming de uitzending aan de kijkers heeft aangeboden. Deze soort programma's komt bij de Britse televisie niet voor; wel in de Amerikaanse. Men zegt, dat de aanbieders betalen „for time and talent”, d.w.z. de zendtijd, het ontwerpen, de uitvoering enz.;

2. *program commercials*, waarbij een onderneming een programma van bijv. een kwartier koopt ⁴⁾ en dit, voorzien van haar reclameboodschap, aan de kijkers aanbiedt;

3. *spots*, d.w.z. elke soort van reclame in de televisie met een duur van 5 tot 90 seconden. Men spreekt in Groot-Brittannië ook van „plugs” en „commercials”, d.w.z. losse reclame tussen twee programma's;

4. *live commercials*: in Groot-Brittannië is ca. 95 pCt. van de reclame in filmvorm gegoten. Soms wordt de reclameboodschap voor de televisie-camera's gespeeld of uitgesproken en rechtstreeks aan de kijkers doorgegeven. In dit geval spreekt men van „live commercials”;

⁴⁾ Idem, blz. 61.

5. *stills*: een enkel beeld uit een gewone film of uit een televisiefilm, zoals men ook in dagbladen, tijdschriften of op reclameborden aantreft;

6. *slides*: dit zijn foto's, afbeeldingen of tekeningen zoals men in de bioscoopreclame aantreft;

7. *tableaux vivants* enz.

Uit verschillende beoordelingen blijkt, dat de Britse televisiereclame een meer ordelijke en toch meer geïnspireerde indruk maakt dan de Amerikaanse.

De ontwikkeling in Nederland.

Het rapport herinnert er aan, dat in januari 1936 een amateur te Eindhoven begon met uitzendingen op zondagmorgen. Na de oorlog zette een andere Eindhovenaar de uitzendingen voort. Op 18 maart 1948 begon de Philips Experimentele Televisie met uitzendingen op drie avonden per week. Deze bevatten reeds advertenties. Op 2 oktober 1951 begonnen de uitzendingen van de Nederlandse Televisie Stichting, wier zendmachtiging het verbod van handelsreclame inhield. Genoemde Stichting omvat de vijf radio-omroepverenigingen, die elk met een eigen staf van televisiepersoneel in de N.T.S. samenwerken, waarbij in de praktijk de autonomie der omroepverenigingen voorop staat.

Op 22 augustus 1952 organiseerde de N.C.R.V. een debat tussen voor- en tegenstanders van televisiereclame, welk debat werd uitgezonden. De heren P. Rijkens en D. J. Schiferli, vooraanstaande personen in respectievelijk de commerciële en de reclamewereld, pleitten voor invoering. Dr. J. A. Pennock, directeur van het Centraal Bureau voor Courantenpubliciteit van de Nederlandse Dagbladpers en de heer A. Kuiper, directeur van een jeugdcentrum, vonden onderbreking van de uitzendingen door reclame uit esthetisch en cultureel oogpunt onwenselijk.

Vele bezoekers van de tentoonstelling E 55 en bezitters van televisietoestellen te Rotterdam zullen zich nog wel de uitzendingen op de tentoonstelling met hun „sponsored programs” herinneren. Bij een enquête na de tentoonstelling door het Nederlands Instituut voor Publiek Opinieonderzoek bleek 66 pCt. van de ondervraagden gunstig te oordelen over de reclame-uitzendingen; 71 pCt. van de ondervraagde huisvrouwen die de programma's hadden gezien, waren voor invoering van reclame in de gewone Nederlandse televisieprogramma's, tegen 43 pCt. van de groep die de programma's van de E 55 niet had gezien.

De uitzendingen op de E 55 waren georganiseerd door de Stichting Televisie '55, welke na de tentoonstelling werd ontbonden. Doch uit dezelfde kring vormde zich een Comité de Patronage, dat de invoering van commerciële televisie in Nederland wilde bevorderen. Uit dit comité ontstond op 10 februari 1956 de Televisie Exploitatie Mij. N.V. ⁵⁾, welke aan de Minister van O., K. en W. machtiging vroeg tot het uitzenden van programma's met reclame (welke maximaal 10 pCt. van de zendtijd zou mogen duren) over de door de P.T.T. verzorgde zenders gedurende 8 uren per week in de eerste twee jaren en daarna gedurende 16 uren per week. De adverteerders zouden geen zeggenschap hebben in de programma's, waarvoor een raad van advies zou worden samengesteld in overleg met de Minister van O., K. en W. De reclame zou geen „sponsored” programma's omvatten. De Televisie Exploitatie Mij. N.V. heeft een maatschappelijk kapitaal van f. 3,1 mln. en is voorlopig gehuisvest bij de

⁵⁾ Idem, blz. 169.

Kamer van Koophandel en Fabrieken te Rotterdam. Onder de oprichters ⁶⁾ vindt men dagbladen van de vier belangrijkste richtingen, een reclame-instelling, enkele banken en industrieën, een rederij, alle met namen, die voor zichzelf spreken. Minister Cals heeft de Radioraad om advies gevraagd betreffende de aanvraag van de T.E.M. om zendmachtiging.

Intussen had in juli 1955 een groepering, geheel los staande van de boven vermelde, een zendmachtiging aan Minister Cals gevraagd, die ook hieromtrent aan de Radioraad om advies verzocht. Het initiatief tot deze groepering was uitgegaan van de firma Schreiner-Hafkemeyer in Den Haag, werkend op reclamegebied, die de Onafhankelijke Nationale Televisie oprichtte. Deze zeide ongeveer dertig bedrijven te omvatten en te willen aansturen op vijftien zenduren per week naast de programma's van de Nederlandse Televisie Stichting over de zender te Lopik. De reclame zou 10 pCt. van de zendtijd omvatten, net als in Groot-Brittannië. Op 24 september 1956 is in Den Haag de Stichting O.N.T.V. opgericht met het doel „met eerbiediging van de verkregen rechten van anderen de tot standkoming te bevorderen van een nationale televisie in Nederland, die onafhankelijk is van confessionele, politieke en commerciële invloed en geen beroep doet op de openbare middelen” (art. 2). De Stichting tracht een concessie voor televisie-uitzendingen te krijgen, waarvoor de Stichting verantwoordelijk blijft, maar welke door een afzonderlijke n.v. zou worden geëxploiteerd, onder toezicht van de Stichting. Lid 2 van art. 3. van de statuten luidt: „Zij die door geldelijke bijdragen bepaalde uitzendingen mogelijk maken, ontleen daaraan slechts aanspraak op bekendmaking van hun identiteit en hun doeleinden in bescheiden mate en in verantwoorde vorm”. Hieruit kan men afleiden, dat de O.N.T.V. wel „sponsored” programma's wil uitzenden. Voorzitter van de Stichting O.N.T.V. is thans Prof. Dr. N. R. A. Vroom, tot 1953 hoofd van de Afdeling Kunst van het Ministerie van O., K. en W. en sedertdien hoogleraar-directeur van de Rijksacademie voor Beeldende Kunst te Amsterdam ⁷⁾. Het woord „onafhankelijk” in de naam O.N.T.V. doet denken aan de Independent Television Authority, welke in Groot-Brittannië de commerciële zenders exploiteert en zendtijd aan programma-maatschappijen verhuurt, die voor programma's zorgen en advertentietijd verkopen. De O.N.T.V. brengt in haar naam de bedoeling tot uiting een medium te zijn, dat voor alle geestelijke richtingen open staat om het nationaal en cultureel belang te dienen met het commerciële element als hulpmiddel voor meer en betere uitzendingen. Dit standpunt is ontwikkeld na een interne reorganisatie enkele maanden geleden. De initiatiefnemers, de heren Schreiner en Hafkemeyer, zijn teruggetreden en maken thans geen deel uit van het bestuur.

⁶⁾ Algemeen Handelsblad, Algemene Publiciteits-Unie, Amsterdamsche Bank-Incasso Bank, De Telegraaf, Van der Heem, Heineken's Bierbrouwerij, R. Mees & Zoonen, Nederl. Ver. tot Bevordering van het Levensverzekeringswezen, Ned. Handel-Mij., Nieuwe Rotterdamse Courant, Phs. van Ommeren N.V., Het Parool, Philip's Gloeilampenfabrieken, Rotterdamsche Bank, Mr. D. Schuur (Rotterdam), R. S. Stokvis en Zonen, De Twentsche Bank en De Volkskrant. Sedertdien is een vertegenwoordiger van de Nederlandse filmindustrie toegetreden.

⁷⁾ Verdere bestuursleden: Prof. Mr. G. H. C. Bodenhausen (Den Haag), J. G. J. Bosman (Amsterdam), H. D. Louwes (Zuidhorn), Mr. B. Moret (Rotterdam), Jhr. L. J. Quarles van Ufford (Noordwijk), Mr. D. J. Veegens (Den Haag). Secretaris is Drs. J. E. Hagen (Den Haag).

Radiobestel nagevolgd.

Men zal zich wellicht afvragen, waarom de Minister aan de Radioraad advies heeft gevraagd omtrent de vermelde twee aanvragen tot zendmachtiging. Genoemde raad is ingesteld volgens art. 3 quater van de Telegraaf- en Telefoonwet, ingevoegd bij de wet van 12 mei 1928. Het Televisiebesluit van 24 november 1955 (een A. M. v. B. steunend op de Telegraaf- en Telefoonwet) bevat in de artikelen 8 en 12 de verplichting van de Minister om in voorkomende gevallen de Radioraad te raadplegen. Er heeft wel een Televisieraad bestaan, ingesteld volgens Televisie-beschikking 1951 (Stct. 1951, nr. 227). De leden werden aanvankelijk voor een jaar benoemd, welke benoeming met enkele maanden werd verlengd, maar na uitgebracht advies is de raad bij Televisiebesluit 1954 (Stct. 1954, nr. 16) opgeheven en werd zijn taak overgedragen aan de Radioraad. De Televisieraad bestaat dus niet meer. Dit feit vermeldt het rapport van het Persinstituut niet, maar wel enkele gegevens omtrent de samenstelling. De raad bestond overwegend uit belanghebbenden, o.a. vertegenwoordigers van: de Nederlandse Televisie Stichting, van de Radioraad, van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, van de N.V. Philips, van de Nederlandse Dagbladpers en van het filmbedrijf. De bedoeling was, dat zij in onderling overleg tot een oplossing zouden komen omtrent het televisiebestel in Nederland. De raad adviseerde tot invoering van de televisie, gebaseerd op een intensieve samenwerking van de radio-omroepverenigingen. Een minderheid bepleitte een televisiebestel, aansluitend aan de situatie op radiogebied, dus met een grote autonomie van de omroepverenigingen. De ontwikkeling is volgens de Overgangsregeling Televisiebestel 1954 en het Televisiebesluit 1956 sterk in deze richting gegaan. Evenals bij de radio is reclame in de televisie taboe. Omtrent eventuele discussies over reclame in de Televisieraad vonden wij niets vermeld.

De Nederlandse Televisie Stichting (lees de omroepverenigingen) denkt in 1957 per week 12 uren uit te zenden, inclusief 1 uur Eurovisie. Daarnaast zou er dus ruimte zijn voor een of twee commerciële programma's, waarvan één voorlopig voor 8 uren per week is aangevraagd. Hierbij zou men met de bestaande zendinstallatie uitkomen. Een afzonderlijke installatie, bekostigd door de commerciële televisie, met een programma naast dat van de N.T.S., is voorshands wel om twee redenen uitgesloten: 1. de hoge kosten en 2. het verzet van de omroepverenigingen tegen de gelijktijdige keuzemogelijkheid voor de kijkers tussen een commercieel en een niet-commercieel programma, zoals het tegenwoordige.

Meting van resultaten.

Televisie-reclame is niet goedkoop. De eerste tarieven van de Britse commerciële televisie vermeldden £ 1.000 per minuut piektijd. In april 1956 kon men vijf „spots” van een minuut kopen voor £ 1.375, omdat de tarieven naar goede en minder goede uren, alsmede naar verschillende gebieden bestreken door het Engelse zendernet en naar nationale en plaatselijke reclame werden gedifferentieerd. Bovendien zijn prijsverlagingen en omzetcortingen ingevoerd. Een beter inzicht in de kosten en een betere vergelijking krijgt men door de bedragen om te rekenen in kosten per 1.000 ontvangtoestellen of per 1.000 potentiële volwassen kijkers in het bestreken gebied. In Engeland komen de kosten om 1.000 kijkers te bereiken langzamerhand in de buurt van de kosten om 1.000 krantenlezers met reclame te benaderen, vooral door de toeneming van het aantal tele-

Kosten van levensonderhoud voor hogere employé's en ambtenaren

Sedert geruime tijd publiceert het C.B.S. prijsindexcijfers van het levensonderhoud voor arbeidersgezinnen, die in 1951 een inkomen hadden tussen f. 3.000 en f. 5.000 per jaar. In de „Sociale maandstatistiek” van oktober 1956 is met een overeenkomstige reeks voor gezinnen van employé's en ambtenaren met een inkomen in 1951 van f. 7.000 tot f. 12.000 begonnen. Het is de bedoeling dat laatstgenoemde indexcijfers, zulks in tegenstelling tot die van arbeidersgezinnen, welke maandelijks worden berekend, eenmaal per kwartaal worden samengesteld.

Het ligt voor de hand, dat de wegingsfactoren, die bij de berekening van beide reeksen worden gehanteerd, gezien het uiteenlopende levenspatroon der betrokken categorieën, aanzienlijk verschillen. De prijswaarneming ten behoeve van de nieuwe reeks heeft betrekking op die kwaliteiten, die voor de betrokken gezinscategorieën gangbaar zijn: m.a.w. voor een deel — voor sommige verbruiksgoederen komt een meer luxueuze levenswijze niet of nauwelijks in aanpak van betere kwaliteiten tot uiting — op betere dan wel duurdere kwaliteiten.

Voor een uitvoerige toelichting op de bij de samenstelling der beide genoemde reeksen gevolgde methode en voor gedetailleerd cijfermateriaal zij verwezen naar de „Sociale maandstatistiek” van oktober 1956 en naar „Prijsindexcijfers van het levensonderhoud van gezinnen”, een C.B.S.-publikatie die in 1955 is verschenen. Hieronder zij volstaan met de lezer een globale indruk te geven van de gebruikte wegingsfactoren en van de ontwikkeling der prijsindexcijfers voor de hierboven genoemde categorieën.

1951 = 100

	Hand- en hoofdarbeiders ink. f. 3.000-f. 5.000			Hogere employé's en ambtenaren ink. f. 7.000-f. 12.000		
	We- gings- coëff. 1951	mei 1955	mei 1956	We- gings- coëff. 1951	mei 1955	mei 1956
Voeding ..	361,4	109	111	212,1	110	114
Roken ...	26,4	98	98	16,5	96	96
Woning ..	209,4	113	115	177,4	113	113
Kleding en schoeisel.	129,7	87	82	134,0	89	84
Hyg. en med. zorg	62,2	111	115	91,2	119	122
Ontwikk. en ont- spanning	91,3	103	105	128,1	99	102
Verzek. en belasting	119,6	107	98	240,7	95	90
Totaal excl. bel.	967,1	107	108	876,9	106	107
Totaal ...	1.000,0	106	106	1.000,0	103	103

visie-toestellen, dat de commerciële uitzendingen kan ontvangen. Toch blijven de eerstgenoemde kosten hoog en daarom zullen de commerciële televisie-ondernemingen en de adverteerder's de resultaten op de voet willen volgen. Natuurlijk vormen de verkoopresultaten de beste maatstaf, maar toch heeft in de Verenigde Staten en in Groot-Brittannië een aantal speciale ondernemingen zich geworpen op „audience measurement” volgens verschillende methoden.

Clark-Hooper Inc. in de Verenigde Staten belt een aantal kijkers op tijdens de uitzendingen en vraagt wie er kijken, alsmede naar welk programma. Het American Research Bureau vraagt een aantal kijkers een dagboek bij te houden. The Pulse Inc. interviewt een aantal kijkers na een of twee dagen, wat zij zich van een uitzending en in het bijzonder van de reclame herinneren; men neemt aldus de herinneringswaarde als maatstaf voor de effectiviteit van de reclame. De A. C. Nielsen Company installeert bij een aantal televisie-ontvangers een audimeter, d.w.z. een toestel dat de kijktijd en programma's registreert. Met de introductie van de commerciële televisie in Engeland zijn naast de B.B.C. enkele andere organisaties daar te lande een „rating service” begonnen, nl. Nielsen, Pulse, Gallup en de Britse onderneming Attwoods. Nielsen en Pulse passen in Engeland dezelfde methode toe als in de Verenigde Staten. Gallup werkt met interviews en Attwoods met een mechanisch apparaat, dat in principe gelijk is aan de audimeter van Nielsen⁸⁾. De zuiver Britse onderneming Television Audience Measurement Ltd., een dochtermaatschappij van Attwoods Statistics Ltd., organiseert „panels” van kijkers, die de effectiviteit van een bepaalde reclame in de televisie bespreken en taxeren. In juli 1956 heeft in Engeland, nadat de commerciële televisie sedert 22 september 1955 naast de officiële van de B.B.C. had gewerkt, een stevig schriftelijk debat plaats gevonden tussen Nielsen en de T.A.M. over de beste werkmethode⁹⁾. In Nederland hoort men nog niets over de organisatie van „audience measurement”; dat is te begrijpen nu de beslissing over commerciële televisie nog zo „in der Schwebe” is. Beoordelingen van de prestaties van de bestaande televisie kan men slechts op zeer beperkte schaal verzamelen, nl. in de vorm van kritieken, die een aantal dagbladen op bepaalde programma's publiceren aan de hand van hun radio- en televisiemedewerkers.

Samenvatting.

In verband met twee pogingen om in Nederland zendmachtiging te krijgen voor commerciële televisie naast de uitzendingen van de Nederlandse Televisie Stichting, waarin de radio-omroepverenigingen samenwerken, heeft het Instituut voor Perswetenschap aan de Universiteit van Amsterdam begin september een documentair rapport uitgegeven. Hieruit hebben wij een aantal grepen gedaan, aangevuld met andere gegevens en publikaties, om de situatie inzake televisie en reclame te schetsen. Het rapport beperkte zich na uitvoerige schetsen van de toestand in de Verenigde Staten en in Engeland tot een korte summier afweging van de voor- en nadelen van commerciële televisie ten onzent. In een volgend artikel zullen wij trachten een vollediger overzicht van het pro en contra te geven.

Rotterdam.

G. de BRUYN.

⁸⁾ Rapport Persinstituut, blz. 30.

⁹⁾ Zie „World's Press News” van 6 en 13 juli 1956.

Schrijver geeft een overzicht van het vergunningbeleid op vervoergebied gedurende de laatste tien jaar, hetwelk thans niet meer de voortdurende aandacht heeft van het bedrijfsleven. Door alle vervoerstakken wordt thans, met betrekking tot de Overheid, het tarievenvraagstuk als het kardinale vraagstuk gezien. In ons land is tarief- en prijsvorming — vaststelling van tarieven — in de eerste plaats een zaak van de ondernemers van vervoer individueel en groepsgewijze. Schrijver vraagt zich af, of het goedkeuringsrecht van de Overheid in deze niet beter vervangen zou kunnen worden door een schorsings- en vernietigingsrecht. Hieraan zou dan tevens verbonden moeten worden het recht voor de Overheid om zelf tarieven vast te stellen, indien dit uit een oogpunt van algemeen belang noodzakelijk is. De stichting van een orgaan dat zich op deskundige wijze bezig houdt met tariefvraagstukken zou in de lijn liggen.

Een vergeten hoofdstuk in de Nederlandse vervoerwetgeving?

In de Memorie van Toelichting van het ontwerp van Wet, dat na vele wederwaardigheden geleid heeft tot de Wet Autovervoer Goederen, worden in het algemeen deel als essentiële elementen in het vervoerbeleid genoemd capaciteit en tarieven. Wie hiervan uitgaande kennis neemt van de inhoud der wet, zal tot de ontdekking komen, dat het overgrote deel daarvan zich door een minutieuze regeling van het vergunningstelsel met het vraagstuk van de capaciteit bezig houdt en dat zij, wat de tarieven aangaat, in de artikelen 33 onder g en 45 onder f volstaat met de mededeling, dat daaromtrent bij Algemene Maatregel van Bestuur voorschriften *kunnen* worden gegeven, een mogelijkheid, waarvan in het Uitvoeringsbesluit slechts een zeer bescheiden gebruik is gemaakt. In de Wet Goederenvervoer in de Binnenscheepvaart en de Wet Autovervoer Personen, die beide eveneens een uitvoerige regeling geven van de vergunningverlening, komen wat de tarieven aangaat, bepalingen van dezelfde strekking als de artikelen 33 en 45 W.A.G. voor. En ten slotte geeft de Spoorwegwet in de artikelen 28 e.v. slechts enkele bepalingen over de tarieven. Vanwaar deze soberheid in een aangelegenheid, die door de Overheid toch als een der beide essentiële elementen in het vervoerbeleid wordt aangemerkt?

Het zou veel te ver voeren op deze vraag in een artikel als dit een uitgewerkt antwoord te geven. Voor de bedoeling daarvan is dit ook niet nodig. Daarvoor kan worden volstaan met een blik op de laatste ruim 10 jaar, het tijdvak van de voorbereiding en de inwerkingtreding van de W.A.G. en de W.G.B. Dan moet men vaststellen, dat — ik bepaal mij thans voor het ogenblik tot het personen- en goederenvervoer langs de weg — in het begin van dat tijdvak het vergunningbeleid de hoofdschotel van de vervoerpolitiek vormde en geesten en gemoederen in vaak heftige beweging bracht en dat tot op dat ogenblik het tarievenbeleid nooit tot principiële meningsverschillen tussen Overheid en bedrijfsleven had aanleiding gegeven. De redenen hiervan mogen thans buiten beschouwing worden gelaten, maar het feit zelf is een voldoende verklaring voor de soberheid van de wetgever, waarvan ik zo juist sprak.

Hoe is in de loop van het genoemde tijdvak het verloop

van zaken in het wegvervoer geweest? In het kort dit, dat in het personenvervoer langs de weg de vergunningverlening nagenoeg geheel haar beslag heeft gekregen en men in deze sector kan gaan spreken van een gevestigde toestand en dat de vergunningverlening voor het goederenvervoer zich sinds 15 februari 1954 op rustige wijze ontwikkelt. Het beleid van de C.V.G. heeft tot nu toe niet tot kritiek van betekenis aanleiding gegeven. Door de C.V.G., haar voorzitter en de rijksinspecteurs van het verkeer waren op 1 november jl. rond 9.700 vergunningen verleend, waartegen slechts rond 400 beroepen zijn ingesteld. Het gaat hier nagenoeg uitsluitend om vergunningen voor ongeregeld vervoer en het moet worden afgewacht of het beeld ongewijzigd zal blijven als de C.V.G., zoals de bedoeling schijnt te zijn, zich binnenkort zal gaan wijden aan het verlenen van vergunningen voor geregeld vervoer. Maar zeker is, dat op dit ogenblik het vergunningbeleid van de zijde van het bedrijfsleven niet de voortdurende aandacht heeft, die het in een vorige periode had (ik laat thans het grensoverschrijdend vervoer buiten beschouwing).

Hoe staat het met het tarievenbeleid? Hier moet een tegengestelde ontwikkeling worden vastgesteld. Door alle vervoertakken wordt thans, met betrekking tot de Overheid, het tarievenvraagstuk als het kardinale vraagstuk gezien. De oorzaken daarvan zijn voldoende bekend. Van de zijde van het bedrijfsleven wordt gesteld, dat aan de vervoerbedrijven een in verhouding te klein deel van de maatschappelijke welvaart der laatste jaren is toegevallen, dat zij meer en meer in de knel komen tussen de voortdurende loon- en kostenstijgingen, waaraan zij niet kunnen ontkomen, en de prijsbeheersingspolitiek der Regering, die op hen bijzonder rigoureuus wordt toegepast.

In een kort artikel getiteld „De verhouding van Overheid en bedrijfsleven in het vervoer” in het nummer van dit blad van 12 september jl. gaf ik als een van de kenmerken van het vervoerbeleid hier te lande aan, dat in het vervoerbestel aan het bedrijfsleven het primaat toekomt en dat de Overheid, toegerust met een tweetal bevoegdheden betreffende vergunningen en tarieven zich waakzaam op de achtergrond heeft te houden. Deze rolverdeling geldt uiteraard ook, en

ik zou willen zeggen bij uitstek, ten aanzien van tarieven en van vrachtprijzen, die ik in het verdere betoog onder tarieven begrijp. Dat deze gedachtengang inderdaad een stuk van het Nederlandse vervoerbeleid is, werd nog eens duidelijk uitgesproken door Mr. K. Vonk, wnd. Directeur-Generaal van Scheepvaart, in een regeringsuitzending op 15 november jl. Duidelijker dan hij deed, kan het moeilijk worden gezegd. Tarief- en prijsvorming — *vaststelling* van tarieven — is, zo zeide hij, in de eerste plaats een zaak van de ondernemers van vervoer individueel en groepsgewijze.

Het is een merkwaardig feit, dat de Spoorwegwet van 1875 zich reeds op dit standpunt stelt, want in artikel 28 geeft zij aan de Overheid alleen recht van *goedkeuring* van tarieven. En de taak van de Spoorwegen op tariefgebied komt eerst goed tot haar recht in artikel 31, dat in 1934 in de Spoorwegwet is opgenomen. In de bovenbedoelde artikelen van W.A.P., W.A.G. en W.G.B. waarin de tarieven worden genoemd, wordt van goedkeuring en van vaststelling gesproken, zonder dat wordt aangegeven wiens taak de vaststelling zal zijn. Uit de artikelen 56 e.v. van het Uitvoeringsbesluit Autovervoer Personen blijkt evenwel duidelijk, dat de wetgever bedoelt, dat deze vaststelling de taak van de ondernemer is, gelijk ook in de praktijk steeds geschiedt. In de Uitvoeringsvoorschriften van W.A.G. en W.G.B. is de Minister van Verkeer en Waterstaat de bevoegdheid toegekend zowel tot goedkeuring als tot vaststelling van tarieven. Het is bekend, dat de Minister voor het goederenvervoer langs de weg en in de binnenvaart van deze bevoegdheid heeft gebruik gemaakt. Men moet dus vaststellen, dat het goederenvervoer langs de weg en in de binnenvaart op tariefgebied een stadium in ontwikkeling bij andere vervoertakken ten achter is. De oorzaken daarvan moeten hier, teneinde niet te uitvoerig te worden, buiten beschouwing blijven. Het is duidelijk, dat het streven, zowel bij het bedrijfsleven, als bij de Overheid erop gericht zal moeten zijn, deze achterstand zo spoedig mogelijk in te halen.

Het gaat hier dus om een rolverdeling tussen bedrijfsleven en Overheid, die een samenspel tussen deze beide veronderstelt. Nu is het merkwaardig, dat in de Nederlandse vervoerwetgeving omtrent deze rolverdeling met zoveel woorden niets is te vinden, dat uit de schaarse bepalingen, die daarin omtrent de tariefstelling voorkomen de bedoeling dienaangaande slechts kan worden afgeleid en dat nergens met zoveel woorden is uitgesproken, dat vaststelling van tarieven primair de taak van het bedrijfsleven is (uiteraard behoudens de bevoegdheden van de Overheid dienaangaande, waarover straks meer). Dit is te merkwaardiger, nu in artikel 13 lid 3 van de W.A.G. en artikel 11 lid 3 van de W.G.B. aan het bedrijfsleven zulk een ruime invloed op het stuk der vergunningverlening is toegekend. En niet minder merkwaardig is, dat voor het samenspel tussen beide behoudens enkele meer incidentele voorschriften geen regeling aanwezig is. Men zou de vraag kunnen stellen, of dit alles ook wel nodig is, gezien de over het algemeen goede betrekkingen, die bedrijfsleven en Overheid hier te lande op vervoergebied onderhouden. Men zou dan even zo goed die vraag kunnen stellen ten aanzien van de wettelijke regeling der vergunningverlening. Het gaat hier om de twee essentiële belangen, waarbij bedrijfsleven en Overheid met elkaar in aanraking komen en voor beide moet, mijns inziens, het antwoord hetzelfde zijn. Daaruit spreekt geen wantrouwen, maar wel het besef, dat goede betrekkingen hechter zijn, naarmate zij niet alleen op wederzijdse goede wil zijn grondvest.

Dit alles stelt de vraag aan de orde, of de ontwikkeling van het vervoerwezen in Nederland zich niet in een stadium bevindt, waarin de vraag zinvol wordt, of er een uitbouw van de vervoerswetgeving naar de zijde van het tariefwezen in overweging moet worden genomen.

Welke punten komen daarbij als de voornaamste naar voren? Allereerst de rolverdeling, waarvan ik daareven sprak: vaststelling door het bedrijfsleven, goedkeuring door de Overheid, met als ondervraag of deze laatste niet beter door een schorsings- en vernietigingsrecht zou kunnen worden vervangen.

- Verder 1) grondslag voor een gezonde tariefvaststelling: kosten en marktverhoudingen;
2) normen van goedkeuring of schorsing en (eventueel) vernietiging;
3) regeling van de goedkeurings- of van de schorsings- en vernietigingsprocedure;
4) mogelijkheid van beroep en aan wie het beroepsrecht moet worden verleend;
5) positie van de gebruikers van het vervoer.

Kortheidshalve moet ik mij ervan onthouden nader op deze punten, die met andere te vermeerderen zouden zijn, in te gaan. Voor één ervan, nl. het tweede, moet ik een uitzondering maken. Hoe ruim men ook aan het bedrijfsleven gelegenheid tot ontplooiing van zijn krachten op het gebied van tarief- en prijsvorming geeft, uiteindelijk komt het daarmee bij de Overheid te land en het is duidelijk, dat het ten slotte erom gaat, welke gedragslijn de Overheid bij de hantering van haar goedkeurings- of vernietigingsrecht zal volgen. En niet alleen om deze beide gaat het, maar ook om een recht, dat de Overheid niet kan missen, nl. het recht om zelf tarieven vast te stellen. Dat zal misschien na al het voorafgaande een enigszins onverwacht en onaangenaam geluid zijn. Wanneer men nadenkt dan kan blijken, dat de laatstgenoemde bevoegdheid voor de Overheid onontbeerlijk is. Goedkeurings- en vernietigingsrecht kunnen alleen de totstandkoming van het ongewenste verhinderen, niet het bestaande aantasten of het noodzakelijke verwerklijken. En toch kan zowel het een als het ander nodig zijn. En dat maakt de vraag, welk gebruik de Overheid van haar bevoegdheden zal maken des te klemmender. Het antwoord op deze vraag moet zijn, dat zij haar bevoegdheden niet zal mogen gebruiken ten dienste van een oplossing, die zij alleen maar verkieselijker acht dan de door het bedrijfsleven nagestreefde, maar alleen ter verhindering of verwerklijking van hetgeen uit een oogpunt van algemeen belang beslist onaanvaardbaar of noodzakelijk is. Ontoelaatbaar bijv. zijn tarieven en prijzen, die kosten en marktverhoudingen uit het oog verliezen of die bijv. met uitschakeling van een gezonde en faire concurrentie tot stand gekomen zijn, ofwel in strijd zijn met de aard van de vervoerstak, waarvoor zij moeten gelden, of ten slotte die de gebruiker in zijn vrijheid van keuze belemmeren.

De rolverdeling, die in het voorgaande als logisch gevolg van de Nederlandse vervoerpolitiek aan de orde is gesteld, houdt voor het bedrijfsleven een aanspraak en tevens een plicht in, nl. om de taak van tarief- en prijsvorming in het vervoer in eerste instantie op zich te nemen. De vraag mag worden gesteld, of alle vervoertakken of onderdelen daarvan thans reeds voldoende tot die taak zijn toegerust. Wel mag met erkentelijkheid worden vastgesteld, dat het „kostenbesef” meer en meer begint door te dringen, maar het is nog iets anders om, bijv. in het goederenvervoer langs de

Door de Commissie Herstel Financiële Zelfstandigheid van gemeenten en provinciën is in een rapport aan de Ministers van Binnenlandse Zaken en Financiën in overweging gegeven, door herziening van de Gemeentewet, de gemeentebesturen de mogelijkheid te openen tot het heffen van een woonplaatsbelasting. De commissie ziet deze belasting als een onderdeel van een door haar voorgestelde oplossing van het probleem der gemeentefinanciën. Schrijver wijst erop dat een omvangrijk apparaat nodig zal zijn voor het invorderen van de gemeentelijke woonplaatsbelasting. Voorts wordt het voorstel van de commissie besproken om aan die gemeenten, waar de jaarlijkse opbrengst per inwoner van deze belasting blijft beneden het gemiddelde voor het hele land, een uitkering uit het gemeentefonds te doen. Ten slotte schenkt schrijver aandacht aan het verband tussen het bestaan van het gemeentefonds en de voorgestelde woonplaatsbelasting.

De woonplaatsbelasting

Het is niet voor de eerste maal dat nu, bij rapport van september 1956, door de commissie inzake het herstel van de financiële zelfstandigheid van gemeenten en provinciën, aan de Ministers van Binnenlandse Zaken en van Financiën in overweging wordt gegeven, door een herziening der Gemeentewet, voor de gemeentebesturen de mogelijkheid te openen, zelfstandig onder goedkeuring der Regering, over te gaan tot het heffen van een woonplaatsbelasting, zijnde een belasting waarvoor het in de wet nader omschreven „inkomen” tot grondslag wordt genomen. In die zin is de verordening tot het invoeren van een woonplaatsbelasting een analytische aanvulling van de synthetische inkomstenbelasting.

Reeds eerder, bij incidenteel rapport van 17 november 1954, had de commissie de mogelijkheid opgenomen dat een gemeentelijke woonplaatsbelasting zou worden ingevoerd. Zij meende dat deze uitbreiding van het gemeentelijk belastinggebied mogelijk moest worden gemaakt voor die gemeentebesturen, die zulks wensten. Een meerderheid der commissie gaf tevens een uiteenzetting van de motieven, welke de commissie tot de keuze van de door haar voorgestelde vorm van belasting hebben geleid. Er was aan het rapport een minderheidsnota toegevoegd. Hierin werden bezwaren tegen het heffen van een gemeen-

telijke woonplaatsbelasting aangevoerd. De minderheid kwam tot de conclusie dat zelfs aan de gemeentebesturen niet de mogelijkheid moest worden geopend dit stuk belastinggebied aan te trekken.

In het jaar 1955 werden in gemeentelijke kringen vele besprekingen gehouden over het beginsel der woonplaatsbelasting. Zij zou aan de gemeentebesturen een vrije zoom voor belastingheffing hebben geboden. Het kwam natuurlijk in deze gemeentelijke kringen niet tot enige conclusie. Het bestuur van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten wilde de mogelijkheid geopend zien. Hierbij bleef het. De Regering gaf geen kik. De Staten-Generaal drongen niet op het openbaren van een regeringsstandpunt aan.

Het is niet nodig nader op het bovengenoemde voorstel van 17 november 1954 in te gaan. In het Eindrapport der commissie wordt nu immers aan de woonplaatsbelasting een geheel nieuwe uitwerking gegeven. Vraag is, of de Regering dit nieuwe voorstel zal overnemen.

* *

In het Eindrapport der commissie staat zij sterker tegenover het probleem van het invoeren ener woon-

(vervolg van blz. 12).

weg, gaandeweg meer inzicht in de kostenstructuur van het eigen bedrijf te krijgen dan een aandeel te leveren in de tarief- en prijsvorming voor een vervoertak, waarin duizenden ondernemers van de meest uiteenlopende grootte en soort werkzaam zijn. En hetzelfde kan van het watervoer worden gezegd. Het wil mij voorkomen, dat hier een zeer belangrijke taak voor de vakorganisaties der ondernemers ligt, liefst voor allen tezamen. De stichting van een orgaan, dat zich ten bate van allen op deskundige wijze bezig houdt met tariefvraagstukken en tariefstelling en alles wat daarmee verband houdt zou in de lijn liggen. Het kan niet ontkend worden, dat andere takken van economische bedrijvigheid, ook in de middenstandssector, in deze het

vervoer vooruit zijn. Op deze wijze zouden de vakorganisaties een nieuwe aantrekkelijke taak op zich kunnen nemen, des te aantrekkelijker, nu op het gebied der vergunningverlening haar taak in belang is afgenomen. Het gaat immers op dit laatste gebied sinds de inwerkingtreding der wetten veel minder dan daarvoor om groepsbelangen en veel meer om individuele belangen der ondernemers, vaak van tegenstrijdige aard. Een samenwerking tussen bedrijfsleven en Overheid bij tarief- en prijsvorming in het vervoer, gegrond op een duidelijke toedeling van rechten en plichten, is een waardevol, en naar mijn overtuiging tevens een essentieel, element in het Nederlandse vervoerbestel.

's-Gravenhage

Mr. G. H. DIJKMANS VAN GUNST.

plaatsbelasting dan in haar rapport van 1954. Immers, samengevat is de conclusie van de commissie, dat het probleem van de gemeentefinanciën zijn oplossing dient te vinden in

- a. instelling van een gemeentefonds, waaruit de volgende uitkeringen worden gedaan:
 1. vooruitkeringen, in verband met:
 - a. de belastingpotentie;
 - b. de kosten van de maatschappelijke steun;
 - c. de kosten van het onderwijs (met de bedoeling deze zo mogelijk op de duur te vervangen door doeluiteringen uit 's Rijks kas);
 2. een algemene uitkering;
- b. verbetering van de doeluiteringen uit 's Rijks kas, in het bijzonder ook voor boven de kracht van de gemeenten uitgaande grote werken en voorzieningen;
- c. vergroting van het belastinggebied der gemeenten door invoering van een woonplaatsbelasting.

De commissie voegt aan deze opsomming toe, dat haar voorstellen één geheel vormen. Verwezenlijking van één der elementen van het hierboven gegeven schema is niet voldoende. De woonplaatsbelasting is slechts één der elementen, maar tevens een niet te missen element. De commissie voegt hieraan waarschuwend toe: „de financiële verhouding tussen het Rijk en de gemeenten dient in haar geheel gesaneerd te worden, of het beoogde doel wordt niet bereikt”. De woonplaatsbelasting is de enige versterking van het plaatselijk belastinggebied dat in de ogen der commissie genade heeft gevonden.

De commissie heeft ook nagegaan, of de vennootschapsbelasting op enigerlei wijze in het gemeentelijk belastinggebied zou kunnen worden betrokken. Ook is de mogelijkheid onderzocht de vereveningsbelasting of een stuk omzetbelasting aan de gemeenten over te dragen. De commissie verwierp deze denkbeelden. De commissie hield nog één pijl op haar boog over ten einde het doel te treffen. De aanvulling van het plaatselijk belastinggebied met een woonplaatsbelasting is het sluitstuk op het voorgedragen stelsel van een algemene uitkering (om te voorzien in de algemene behoeften der gemeenten) en daarnaast de doeluiteringen van velerlei aard en velerlei toepassing.

De doeluitering staat formeel in tegenstelling met de algemene uitkering en vormt daarvan een aanvulling. Welnu, de woonplaatsbelasting voorziet in de behoefte aan algemene dekkingsmiddelen der gemeenten. De commissie meent dat het voor de goede werking van de gehele nieuwe regeling, thans voorgedragen, noodzakelijk is, dat eigen inkomsten der gemeenten de mogelijkheid geven initiatieven te nemen voor voorzieningen, waarop bij de nieuwe regeling (ingående 1 januari 1958) niet is gerekend.

De commissie zegt duidelijk: „Om deze redenen en bovenal ook ten einde de gelegenheid te scheppen in eigen kring nut en offers af te wegen, waarmede het verantwoordelijkheidsbesef en de financiële zelfstandigheid ten eerste worden gediend, is het noodzakelijk aan het eigen belastinggebied uitbreiding te geven”. Zal de pijl doel treffen, dan moeten de gemeentebesturen een verordening tot het heffen van een woonplaatsbelasting zorgvuldig opstellen. De gemeentebesturen, die de woonplaatsbelasting dadelijk tot de top optrekken, verliezen de vrije zoom. De uitkeringen, o.a. uit het gemeentefonds, moeten daarnaast zo zijn, dat de gemeentebesturen de

woonplaatsbelasting voorzichtig aan, naar de gebleken behoeften, kunnen opvoeren. Dit nieuwe eigen belastinggebied moet „armslag bieden voor het voeren van een eigen beleid”.

* *

De commissie geeft geen aandacht aan de vraag, welke invloed de voor de gemeentebesturen geopende mogelijkheid, een woonplaatsbelasting in te voeren, heeft op de tarieven der rijksinkomstenbelasting. Wel moet in aanmerking worden genomen dat de uitvoering van de gemeentelijke woonplaatsbelasting een enorme uitbreiding eist van het apparaat, dat over het gehele Rijk zorgt voor de uitvoering der rijksinkomstenbelasting. Er komen heel wat nieuwe kleine aanslagen tot stand in de gemeenten, waar de woonplaatsbelasting zal worden gegeven. De administratie der loonbelasting biedt hier geen eenvoudige uitkomst, omdat de arbeiders niet individueel in de loonbelasting per kohier worden aangeslagen.

Wordt de woonplaatsbelasting als mogelijkheid voor de gemeentebesturen geopend, dan moet dit van invloed zijn op de rijksinkomstenbelasting. Kan deze worden verlaagd, om aan de gemeentebesturen de vrije zoom te verschaffen? Aangezien dit een vraagstuk is van rijkspolitiek heeft de commissie blijkbaar zich op dit punt van het geven van eigen beschouwingen onthouden. Heeft daarom de vorige Regering zich ook maar onthouden? Dit kan echter nu niet maar zo doorgaan.

* *

Aangenomen dat wel ieder in beginsel de voordelen zal erkennen van een stuk eigen gemeentelijk belastinggebied, zal ook wel ieder erkennen, dat het belastinggebied waarover de gemeenten op het ogenblik beschikken, geen ruimte biedt voor een gemeentelijk eigen bestuursbeleid. Dit beperkte belastinggebied is ook geen waarborg tegen het lichtvaardig doen van uitgaven. Bij het heffen der tegenwoordige gemeentelijke belastingen is, bijna door het gehele land, in de gemeenten reeds het plafond bereikt. De vrije zoom ontbreekt hier dus. Alweer: slechts de woonplaatsbelasting blijft over.

* *

De commissie heeft haar vroeger gedane voorstel aangevuld met enkele zeer nuttige bepalingen. Zij wil de woonplaatsbelasting, welke in een gemeente wordt gegeven, dienstbaar maken aan een nieuw plan. Aan de gemeenten, waar de jaarlijkse opbrengst per inwoner blijft beneden de gemiddeld over het gehele land per inwoner te realiseren opbrengst, wordt een afzonderlijke uitkering uit het gemeentefonds, ten bedrage van het verschil, toegekend. De opbrengst van de voorgestelde woonplaatsbelasting loopt in de onderscheiden gemeenten natuurlijk sterk uiteen. De capaciteit der belasting wordt in de afzonderlijke gemeenten naar het voorstel der commissie tot op zekere hoogte gelijk getrokken. De gemeenten met een weinig draagkrachtige bevolking worden op deze wijze geholpen.

Hier worde nu nog vermeld dat op dit punt de eenheid van inzicht bij de leden der commissie vrijwel is bereikt. Natuurlijk, een gedeelte van de vroegere bezwaren blijft bestaan, maar wanneer de Regering met het gehele systeem der commissie meegaat, ontvangen de gemeenten uit eigen inkomsten circa 200 miljoen gulden meer. Dit voordeel wordt wel algemeen erkend.

Er zijn aan het invoeren der woonplaatsbelasting nog

wel enkele moeilijkheden verbonden. Wij zullen hierop thans niet ingaan; het is beter eerst de beslissing van de Regering af te wachten. Veel kans op een voor de woonplaatsbelasting gunstige beslissing zie ik niet. Er zou reeds gelegenheid geweest zijn, in de sfeer der jongste stukken welke van de Regering zijn uitgegaan, een voorbereidende opmerking te plaatsen. Deze ontbreekt. Wij weten reeds enkele inzichten van de Regering omtrent de prioriteit van enkele herzieningen welke in de belastingwetgeving kunnen worden aangebracht. Dat het vraagstuk der woonplaatsbelasting — welk vraagstuk sedert begin 1955 op de regeringstafel ligt — werkelijk prioriteit behoeft wanneer de gehele nieuwe regeling met 1 januari 1958 moet ingaan, zal geen tegenwerping kunnen dulden. Wachten duurt altijd lang.

* *

Ten slotte nog een enkel woord over het verband van een woonplaatsbelasting met het bestaan van het gemeentefonds.

Dit gemeentefonds is van recente datum. Nadat in de oorlogstijd 1914-1918 Treub aan het instellen van een gemeentefonds zijn aandacht had gegeven, verwierp de commissie Van Lynden van Sandenburg dit denkbeeld geheel. In haar rapport van augustus 1927 plaatste de commissie naast het eigen, grote belastinggebied der gemeenten een stel doeluitkeringen. De doeluitkeringen zouden een nieuwe relatie brengen tussen het Rijk en de gemeenten. Het toezicht op de gemeenten was bij

de onderscheidene doeluitkeringen ook onderscheiden.

Reeds vóóordat de commissie Van Lynden van Sandenburg haar rapport uitbracht, was officieus aan de commissie — niet tot haar vreugde — bekend, dat Minister De Geer een gemeentefonds wenste, met nivellerende werking.

En zo trad Nederland de fase van de verhouding tussen Rijk en gemeenten in, welke de fase van het bestaan van een gemeentefonds zou kunnen heten. Het gemeentefonds veranderde van karakter. Het oorspronkelijke karakter van een verdelingsfonds ging verloren. Er moet rekening worden gehouden met de behoeften zoals de gemeentebesturen die zelf zagen.

De factoren der verdeling werden opgezet en weer gewijzigd. Thans zijn er in hoofdzaak objectieve normen. Maar werken zij naar behoren, gezien de resultaten der berekeningen?

Het zou kunnen zijn dat het systeem van het gemeentefonds toch al weer zijn beste tijd heeft gehad. Het zou kunnen blijken, dat het toch ook maar een tijdelijk instituut is. Zijn wij niet over het psychologisch hoogtepunt heen?

Misschien is het op den duur mogelijk over de woonplaatsbelasting te komen tot een nieuwe gemeentelijke inkomstenbelasting, welke voorbestemd is, met de doeluitkeringen, de betekenis van het gemeentefonds terug te drijven of zijn opheffing te verkrijgen.

En zo zou men kunnen terugkeren tot de financiële verhouding tussen Rijk en gemeenten zoals de staatscommissie Van Lynden van Sandenburg die zag.

's-Gravenhage.

C. W. DE VRIES.

AANTEKENINGEN

Personeelsverhoudingen in het middenstandsbedrijf

De moeilijkheden op het gebied van de personeelsvoorziening nemen in de economische zorgen van de tegenwoordige tijd een belangrijke plaats in; het industriële bedrijf — en vooral het grote industriële bedrijf — staat hierbij in het algemeen op de voorgrond. En men dreigt wel eens te vergeten, dat ook het kleinbedrijf zijn problemen op het gebied van de personeelsbezetting kent; deze zijn echter ten dele van geheel andere aard dan die in het grootbedrijf, aangezien zij niet in eerste instantie voortvloeien uit een gebrek aan arbeidskrachten zonder meer.

Het is immers zo, dat terwijl bij het grotere bedrijf omvang en samenstelling van het personeelsapparaat — afgezien van bijzondere omstandigheden — vrij zuiver kunnen worden afgestemd op de noodzakelijk geachte capaciteit van het bedrijf, dit in het — kleinere — middenstandsbedrijf in het algemeen bijzondere moeilijkheden oplevert. De hoeveelheid te verrichten arbeid is namelijk veelal niet zodanig geproportioneerd, dat een bepaald aantal personen er een volledige dagtaak aan heeft.

Het *Economisch Instituut voor de Middenstand* gaat in zijn onlangs verschenen sociaal-economische publikatie „*Het personeel in ambacht en detailhandel*” in op deze geheel

eigen problematiek, welke de personeelsverhoudingen in het kleinbedrijf kenmerkt. Een oplossing voor de gesignaleerde aanpassingsmoeilijkheden blijkt in de praktijk vaak te worden gevonden in de vorm van een langere werktijd van de — meestal toch reeds flink bezette — eigenaar of van de in het bedrijf werkzame personen. Ook neemt men dikwijls zijn toevlucht tot het laten meewerken van personen, die slechts enkele dagen, soms zelfs slechts enkele uren per week hun arbeidskracht aan het bedrijf geven; in vele gevallen is dit de echtgenote van de eigenaar of één of enkele van zijn kinderen of familieleden. In deze gang van zaken komt de band, die in de middenstand van oudsher heeft bestaan tussen bedrijf en gezin wel duidelijk tot uiting; de behandeling van de bijzonderheden van deze band laat het E.I.M. over aan het volgende, aan het gezin van de middenstandsondernemers te wijden rapport.

Een eerste aspect van het kleinbedrijf is dat het in vele gevallen *zonder personeel* wordt gedreven; de eigenaar ontvangt dan op generlei wijze medewerking, noch van familieleden, noch van anderen. In bijna 30 pCt. van de ambachts- en detailhandelsbedrijven blijkt dit nog het geval te zijn.

Uiteraard liggen de verhoudingen in de onderscheidene branches zeer verschillend; volstaan moge worden met als uitersten te noemen het schoenherstellersambacht, dat voor 63 pCt. zonder personeel wordt uitgeoefend en de bakkerij, waarin dit slechts in 5 pCt. van de bedrijven het geval is.

Het zal degenen, die de ontwikkeling van het middenstandsbedrijf volgen niet verwonderen, dat in het rapport tot de conclusie wordt gekomen, dat het percentage van deze éénpersoonsbedrijven gedurende de laatste decennia de tendentie vertoont af te nemen.

Daarmede gaat dan gepaard een stijging van de *gemiddelde personeelssterkte* (d.w.z. het gemiddelde aantal arbeidskrachten per bedrijf, dat de eigenaar ter zijde staat); deze ligt thans in het ambacht op ongeveer 2,8 en in de detailhandel op ongeveer 1,5. De cijfers van de personeelssterkte zijn echter te globaal om een voldoende inzicht in de verhoudingen te geven, ook indien zij per branche worden vermeld.

Vandaar dat het rapport ook de *frequentieverdeling* in de personeelsbezetting vermeldt; hierbij blijkt o.a. dat in de detailhandel 85 pCt. en in het ambacht 70 pCt. van de bedrijven minder dan 3 personen in dienst heeft. In de detailhandel in tabakartikelen is dit percentage zelfs 99; in de bakkerij daarentegen slechts 54. Duidelijk komt uit deze en eerder genoemde getallen de ook qua omvang zeer heterogene samenstelling van het middenstandsapparaat naar voren.

Waar in deze beschouwingen enigermate het gevaar ligt opgesloten, dat buitenstaanders de betekenis van het personeel in het kleinbedrijf in het kader van de Nederlandse economie zullen gaan onderschatten, laat het rapport niet na te vermelden, dat het hier gaat om bijna 600.000 personen, een zeker niet onaanzienlijk deel van de Nederlandse arbeidskracht.

Na deze uiteenzettingen met betrekking tot het personeel als geheel wordt overgegaan tot de samenstelling ervan, waarbij een dubbele onderscheiding wordt doorgevoerd, namelijk die in eigen en vreemd personeel en die in mannelijk en vrouwelijk personeel.

Om met de laatste, die in *mannelijk en vrouwelijk*, te beginnen, kan worden vastgesteld, dat in het ambacht 21 pCt. van het personeel uit vrouwen bestaat; in de detailhandel daarentegen 59 pCt. De verklaring, welke voor dit verschil wordt gegeven, hangt samen met de functie, welke de vrouw in het middenstandsbedrijf uitoefent. Zij legt zich namelijk hoofdzakelijk toe op de winkelverkoop en het ligt dan ook voor de hand, dat de betekenis van de vrouw als arbeidskracht in de detailhandel aanzienlijk groter is dan in het ambacht; ambachtsbedrijven omvatten immers niet noodzakelijk steeds winkelverkoop.

Vervolgens de onderscheiding in *eigen en vreemd* personeel, waarbij onder eigen personeel in de E.I.M.-publicatie wordt verstaan de in het bedrijf werkzame personen, die in een zekere familierelatie tot de eigenaar staan. In 44 pCt. van de gevallen blijkt dit zijn echtgenote te zijn; zoon en dochter in resp. 30 pCt. en 12 pCt. van de gevallen. Hiermede heeft men de massa van het eigen personeel gehad.

Daarna wordt geconstateerd, dat dit eigen personeel in het ambacht 28 pCt. en in de detailhandel 56 pCt. van de naast de ondernemer werkzame personen uitmaakt. Gezien de dominerende plaats van de vrouw in het eigen personeel behoeft de grote mate van overeenstemming tussen deze verhoudingsgetallen met die inzake het mannelijke en vrouwelijke personeel nauwelijks te verwonderen.

Het zou te ver voeren hier in te gaan op de beschouwingen, die aan de vele facetten van deze beide onderscheidingen worden gewijd; ook kan moeilijk worden stilgestaan bij de interessante resultaten van het onderzoek naar de *leeftijds-*

opbouw en de *opleiding* van het personeel in het middenstandsbedrijf.

Wel zal tenslotte nog aandacht worden besteed aan een aspect van de personeelsverhoudingen in het kleinbedrijf, waarop in de aanhef van deze samenvatting reeds terloops werd gewezen, dat namelijk het personeel, dat in het middenstandsbedrijf werkzaam is, niet noodzakelijk steeds een volledige dagtaak heeft. Het E.I.M. maakt dan onderscheid tussen *personeel met een volledige en met een gedeeltelijke werkweek*. Hiertoe is het personeel op grond van het aantal uren ingedeeld in vier categorieën en wel van 1-14, 15-29, 30-44 en 45 of meer uren per week; van de laatsten wordt aangenomen, dat zij de gehele week voor het bedrijf beschikbaar zijn en derhalve als een volledige arbeidskracht mogen worden aangemerkt.

En dan blijkt 19 pCt. van het personeel tot één van de eerste drie categorieën te behoren, dus slechts een gedeeltelijke werkweek te hebben; voor het ambacht bedraagt dit percentage 13 en voor de detailhandel 32. Dit ongetwijfeld niet onbelangrijke verschil behoeft weer geen verwondering te wekken, wanneer men bedenkt, dat zowel de behoefte aan als de mogelijkheid van inschakeling van „part-timers” nauw samenhangt met bijv. het voorkomen van winkelverkoop en bezorgen; in de detailhandel spelen de beide laatste elementen een veel grotere rol dan in het ambacht. Van de „part-timers” is 82 pCt. vrouwen; 75 pCt. ervan behoort tot het eigen personeel.

Het vreemde personeel blijkt voor 92 pCt. een volledige werkweek te hebben; het normale geval dus. De overige 8 pCt. bestaat hoofdzakelijk uit vrouwelijk personeel in de verkoop werkzaam; daarnaast werksters, kapsters en administratieve krachten.

Dit laatste gedeelte van het rapport culmineert dan in een cijfermatige herleiding van de werkzame personen tot „arbeidskrachten”, waarbij de hierboven vermelde categorieën resp. worden aangemerkt als $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ en volledige arbeidskracht. Door deze herleiding — die, mede omdat met de kwaliteit van de arbeid geen rekening is gehouden, slechts een benaderend karakter kan dragen — wordt het mogelijk de *waarde van het personeel als arbeidskracht* voor het middenstandsbedrijf in grote lijnen aan te geven.

En dan blijkt, dat de „part-timers” de *arbeids capaciteit* van het personeel tot 92 pCt. terugbrengen. Voor ambacht en detailhandel zijn de percentages resp. 94 en 87; dit is derhalve de weerspiegeling in een enkel cijfer van het reeds eerder geconstateerde feit, dat personeel met een gedeeltelijke werkweek in de detailhandel een grotere rol speelt dan in het ambacht.

Voor het eigen personeel bedraagt de arbeids capaciteit slechts 82 pCt.; voor het vrouwelijk personeel zelfs niet meer dan 79 pCt.

Een en ander neemt niet weg dat van de eerder genoemde bijna 600.000 personeelsleden in het hier behandelde kleinbedrijf, rond 500.000 een volledige werkweek hebben; en men mag aannemen, dat de ontwikkeling van het middenstandsbedrijf ertoe zal leiden, dat dit getal gestadig stijgt. En daarmede de betekenis van het personeelsvraagstuk voor de onderhavige bedrijfstakken; een vraagstuk, dat ook thans hier reeds zeer moeilijke aspecten vertoont. Het mag een gelukkige coincidentie worden genoemd, dat het E.I.M. juist op dit moment terzake een objectieve documentatie heeft kunnen geven; een documentatie, welke is gebaseerd op recente gegevens, welke een hoge mate van representativiteit bezitten.

Het Italiaanse transportwezen

In het Italiaanse transport- en communicatiëwezen zijn 600.000 mensen werkzaam, waarvan de helft in het gewest Latium (Rome!). Een kwart van hen werkt in het spoorwegbedrijf. In hetzelfde jaar als Nederland kreeg Italië zijn eerste spoorlijn en wel tussen Napels en Portici. Na de eenwording van het land werd de aanleg van spoorlijnen met voortvarendheid ter hand genomen, helaas echter ten koste van de — vooral zuidelijke — bossen. De heuvels en bergen stelden de Italianen voor zware opgaven, maar maakten van hen bekwame spoorwegingenieurs. Vooral de nieuwe lijn tussen Bologna en Florence werd een meesterstukje van techniek.

De jongste oorlog sloeg zware wonden. Meer dan 75 pCt. der rail voor elektrische treinen bleek in 1945 verdwenen, 45 pCt. der bruglengten verwoest, het aantal elektrische lokomotieven tot 1/3 teruggebracht, het aantal treinrijtuigen tot 1/6. Het herstel ging echter in verrassend tempo:

	1940	1945	1955
aantal stoomlokomotieven	4.059	1.779	3.439
aantal elektrische lokomotieven	1.531	512	1.917
dieseltreinen	794	125	852
personenrijtuigen	12.400	2.500	10.531
raillengte in km	22.955	20.637	27.836

Daaruit blijkt, dat het aantal rijtuigen het vooroorlogse aantal nog niet bereikt heeft, wat te meer pijnlijk is, omdat het aantal reizigers-km sinds 1938 verdubbeld is, nl. tot 25 miljard (Nederland 6 miljard). De lage tarieven — vrijwel de laagste van Europa — hebben daartoe sterk bijgedragen. De Italiaanse treinen zijn voor 1/3 van het net geëlektrificeerd en modern ingericht. De Milaan-Napelsexpres, die 200 km per uur aflegt en is voorzien van glazen uitzichttorens, behoort tot de modernste en snelste treinen van Europa. De stations van Rome, Florence en Venetië — alle naar dezelfde architectonische principes gebouwd — zijn momenteel de modernste van Europa, maar dat van Napels zal hen dadelijk/nog gaan overtreffen. De treinen rijden wonderlijk op tijd, wanneer buitenlandse treinen (Milaan!) althans geen roet in de dienstregeling gooien. In vele treinen kan men telefoneren, brieven laten typen, etc. Het spoorwegbedrijf werkt economisch echter met verliezen.

In de steden is de betekenis van de tram dalende, die van de autobus en vooral van de trolleybus sterk stijgende. De laatste zes jaren is het aantal trolleybussen verdubbeld. Dagelijks worden er bijna 3 miljoen mensen mee vervoerd.

De lengte van het wegennet bedroeg in 1938 ruim 173.000 km, in 1946 ruim 170.000, thans bijna 177.000 km. Het Italiaanse wegennet is een der beste van Europa. Perfect is vooral het systeem van zwarte en witte strepen, terwijl ook de bochten zeer goed zijn aangelegd. Ruim 95 pCt. der wegen is voorzien van asfalt of beton. De staatswegen worden beheerd door het autonoom staatsorgaan, de ANAS. De financiering geschiedt goeddeels door industriëlen, die nl. tegen betaling reclameborden langs de wegen mogen plaatsen. Voor die laatste heeft bijna geen enkele Italië-reiziger een goed woord over, maar — er nog van afgezien, dat zij esthetisch en reclame-technisch goed geslaagd zijn en een gratis lesje in de Italiaanse taal en economie geven — dat het uitstekende

wegennet op deze wijze niet voor het grootste deel uit de belastingen wordt betaald, kan velen er wellicht toch mee verzoenen. De autosnelwegen worden, op één na, gefinancierd uit tollens. Begonnen is met de aanleg van een grootse autoweg tussen Milaan en Napels, die 24 m breed wordt en berekend is op snelheden van 160 km per uur.

Het wagenpark was tot 1949 vrij klein. Sindsdien heeft een bijna fantastische uitzetting plaats gevonden:

jaar	auto's	autobussen	vrachtwagens	motorrijtuigen
1948	218.539	4.090	191.680	159.449
1951	425.283	7.120	241.857	1.029.380
1955	744.299	15.913	429.588	2.671.136

Van elke 62 Italianen is er 1 in het bezit van een auto. De interlokale autobussen behoren tot de modernste van Europa. De Italiaanse auto-industrie levert jaarlijks momenteel 270.000 wagens af, waarvan 190.000 auto's. Aan motorrijwielen en scooters worden per jaar 400.000 stuks geproduceerd.

Italië kent 25 vliegvelden voor de burgerluchtvaart, met die van Rome, Napels, Milaan en Palermo als de belangrijkste. Jaarlijks landen omtrent 34.000 vliegtuigen met 400.000 passagiers. De Italiaanse burgerluchtvaart is bij dat alles voor 35 pCt. betrokken. De samenwerking tussen de grootste twee maatschappijen (Alitalia en LAI) is niet ideaal en vaak gaan stemmen op om te komen tot één onderneming met staatsparticipatie.

Vier vijfde van de Italiaanse grens wordt omspoeld door de zee en het scheepvaartverkeer kan dus niet onbelangrijk zijn. Geladen en gelost worden jaarlijks 58 miljoen ton goederen en 9 miljoen passagiers. Bijna 300.000 schepen varen in en uit. Gelet op het aantal schepen is de haven van Genua belangrijker dan die van Napels, eveneens wat betreft aantal binnenkomende passagiers en vrachten. Napels spant echter de kroon in aantal uitgaande passagiers en vrachten. De derde haven is thans die van Venetië. In het Finmareconcern zijn de maatschappijen Lloyd Triestino, Italia, Tirrenia en Adriatica verenigd. De oorlog bracht ontzettende verliezen en liet slechts 10 pCt. van de vloot over. Thans echter is de vooroorlogse sterkte met 17 pCt. overschreden. Het aandeel in de wereldtonnage is 3,9 pCt. Naar aantal schepen staat Italië internationaal op de 8e plaats, naar totale tonnenmaat op de 6e. De handelsvloot telt 4.591 schepen met een totale tonnage van ruim 4 miljoen.

Alle gemeenten in Italië hebben telefoon (vóór de oorlog slechts 85 pCt.). Het telegraafnet werd in de oorlog voor de helft verwoest, maar is thans uitgebreider dan in 1940. Een telefotodienst verbindt de grote steden. Op elke 9 inwoners is er één in het bezit van een radio-ontvangtoestel (in 1940 één op elke 45). Het aantal studio's werd van 43 op 103 gebracht, het aantal zenders van 3 op 106. Van de uitzendtijd wordt 1/4 aan gesproken woord besteed, 2 pCt. aan reclame. Evenals bij de BBC zijn er drie verschillende programma's. De RAI beheert ook de televisie. Er zijn zenders in Rome, Milaan, Turijn en Napels. Per week wordt 39 uur uitgezonden. Het aantal ontvangtoestellen bedraagt 140.000. De studio's, vooral die in Milaan, zijn hypermodern ingericht.

Breda.

Dr. L. VAN EGERAAT.

BOEKBESPREKING

Prof. Dr. J. P. van Rooijen: *Het Nederlandse bevolkingsvraagstuk*. N.V. Gebr. Zomer en Keunings Uitgeversmaatschappij. Wageningen 1955, 188 blz., f. 8,90.

Blijkens het woord vooraf beoogt de schrijver een populair-wetenschappelijke analyse van het bevolkingsvraagstuk in Nederland te geven. Aan een boek met dit karakter bestaat stellig behoefte. De verwondering over het demografisch aspect van vele empirisch waargenomen verschijnselen heeft zich over een toenemend aantal levens-terreinen uitgebreid. Vroeger bestond de belangstelling voor de ontwikkeling van de bevolkingsomvang en structuur hoofdzakelijk uit fiscale en militaire overwegingen. In onze tijd is het zwaartepunt verlegd naar de sociale en economische sectoren. Problemen van de meest uiteenlopende aard, zoals woningschaarste, bevolking van schoolklassen, premiehoogte van, de per 1 januari a.s. door te voeren wettelijke ouderdomsverzekering kunnen zonder inzicht in de bevolkingsontwikkeling niet tot oplossing worden gebracht. En voor de econoom is inzicht in deze problematiek onontbeerlijk, zowel met betrekking tot de conjuncturele als de structurele (groei)-problemen.

De groeitheorie — de theorie van de ontwikkeling van het economisch leven op de lange duur — houdt zich o.a. bezig met de groei van de produktiefactoren en spoort de condities op, waaraan moet worden voldaan om bij een bepaalde ontwikkeling van de techniek volledige bezetting van de produktiefactoren te verkrijgen. Hier komt „een” dynamisch bevolkingsoptimum ter sprake. In het boek van Prof. Van Rooijen wordt terecht gesteld dat het begrip bevolkingsoptimum een relatief begrip is, d.w.z. betrekking heeft op een relatie tussen bevolkingsgroei en andere grootheden. Het is jammer dat de illustratie van dit begrip, dat gekozen wordt met betrekking tot de economische welvaart, nog overwegend statisch van karakter blijft, vooral waar de schrijver zich in het algemeen een bijzonder dynamische persoonlijkheid toont.

De taak van een gids, die Prof. Van Rooijen op zich neemt, kan behalve in het belangstelling wekken en levendig houden, worden gezien in het introduceren en demonstren van een technisch instrumentarium, zonder hetwelk de weg niet kan worden bewandeld die leidt tot de toppen die de fascinerende vergezichten bieden. Prof. Van Rooijen zet op duidelijke wijze uiteen welke instrumenten — in theoretische verhandelingen in de vorm van begrippen — ter benadering van gegeven problemen doelmatig of niet doelmatig kunnen worden geacht. De schrijver maakt zich op soepele wijze los van bestaande, enigszins verstarde, begrippen om — waar zulks nodig blijkt — nieuwe begrippen te introduceren.

Het uitgangspunt van de beschouwingen in dit boek is het axioma dat de bevolkingsomvang en -structuur van een bepaald land kunnen veranderen door geboorte, sterfte en migratie. Van de sterftecijfers weten we algemeen dat deze sinds lang een dalende tendentie vertonen, zulks dank zij de verhoogde welvaart, voortschrijdende cultuur, opgaande techniek en vooruitgang op medisch, hygiënisch en planologisch gebied. Maar het zijn de geboortecijfers die de meest boeiende problemen geven. Als bepalend

voor het geboortecijfer kunnen worden gezien: de specifieke vruchtbaarheidscijfers, het aantal kinderen per 1.000 gehuwde vrouwen van een bepaalde leeftijd gedurende een zeker kalenderjaar en de huwelijksfrequentie, het aantal echtverbintenissen per 1.000 der gemiddelde bevolking. De laatste factor is o.a. afhankelijk van de numerieke gelijkheid der sexen op huwbare leeftijd. Het is interessant om waar te nemen dat deze gelijkheid de tendentie vertoont om naar een latere leeftijd te worden verschoven, en in zoverre een ongunstig verloop vertoont, dat in de periode vanaf het begin der huwbare leeftijd tot aan deze „evenwichtsleeftijd” een overschot aan jongens bestaat. Hier schuilt dus een probleem met betrekking tot de „huwelijksmarkt”, althans wanneer de gemiddelde leeftijd waarop de marktpartijen zich voorstellen om te huwen niet verandert.

De snelle groei van de Nederlandse bevolking wordt nagenoeg volledig veroorzaakt door het t.o.v. het buitenland merkwaardig hoge niveau der geboorten. De auteur noemt twee mogelijke oorzaken:

a. de hoge geboortefrequentie zou als een uitvloeisel van een eigensoortige Nederlandse mentaliteit kunnen worden beschouwd. Een mentaliteit die historisch bepaald is door het agrarisch karakter van onze samenleving en daardoor de instelling van ons volk zou hebben gericht op de intimiteit van het huiselijk leven. Dientengevolge zouden krachtige impulsen zijn ontstaan tot het instandhouden van het gezinsleven. Dit klimaat zou een positieve bereidheid kunnen scheppen tot het aanvaarden van kinderen wegens hun bijdrage tot levensgeluk, terwijl anderzijds de zorgen die hierdoor zouden kunnen ontstaan slechts als bijkomstigheden worden gevoeld;

b. de religieuze, en met name Calvinistische, inslag van ons volk. Ongetwijfeld zal hiermee het laatste woord nog niet zijn gezegd.

Prof. Van Rooijen blijft bij de analyse niet staan. Zij het „na het overwinnen van een zekere innerlijke schroom” waagt hij zich aan „pogingen tot het oplossen van het Nederlandse bevolkingsvraagstuk”. Hier komt het uiterst subtiele vraagstuk van de nataliteit ter sprake en daarmee het vraagstuk van de levensbeschouwing. Men kan bewondering hebben voor de kiesheid en doordachtheid waarmee deze problemen worden behandeld.

Dit reisjournaal moet — gezien zijn functie — kort zijn. Het toeven in het demografisch hooggebergte is waarlijk een genoegen.

De hooggeleerde gids heeft een aantal indrukwekkende bergtochten georganiseerd en voor ieder die zich aan zijn hoede toevertrouwt zal deze introductie stellig de voorbereiding betekenen tot het toekomstig genieten van boeiende panorama's.

Rotterdam.

Drs. W. EIZENGA.

H. BRONS Jr
MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON 11 19 80*

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM

(Advertentie)

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Op de geldmarkt eindigde het jaar zoals het begonnen was, nl. met grote krapte. Terwijl in januari een krappe markt echter marktdisconto's voor kort papier van ca. $1\frac{1}{2}$ pCt. meebracht, was dit percentage aan het einde des jaars tot ca. $3\frac{1}{2}$ geklommen. Callgeld noteerde tijdens de krapte van de aanvang van 1956 1 pCt. per jaar, thans (zij het niet-officieel) $3\frac{1}{2}$ à $3\frac{3}{4}$ pCt. Het rentepercentage voor kasgeldleningen aan gemeenten, vorig jaar ca. 2 pCt., bedraagt de laatste tijd 5 pCt. T.a.v. de hoogte van het renteniveau op de geldmarkt is het derhalve niet te boud om van 1956 als een jaar van revolutie te spreken.

De oorzaak van de vele en langdurige krapteperiodes op deze markt in de loop van het verstreken jaar ligt grotendeels bij de aanzienlijke onttrekkingen aan de banken, tot uiting komend in een grote stijging van de post „debiteuren” en een grote daling van de post „crediteuren” op de bankbalansen (voor het bankwezen als geheel elk ten bedrage van honderden miljoenen gulden). Deze onttrekkingen, die vnl. dienden ter financiering van de netto-deviezenaankopen van bankcliënten, en die dus rechtstreeks verband hielden met het veelbesproken betalingsbalanstekort, konden de banken in verband met het éénrichtingsverkeer op de geldmarkt niet onderling opvangen. Ook konden zij de gevolgen ervan niet zoals weleer afwentelen op de Schatkist door het niet hernieuwen van vervallend schatkistpapier; door de politiek der monetaire autoriteiten der laatste jaren verviel er nl. relatief weinig schatkistpapier. Als laatste redmiddel resteerde slechts een herhaald aanzienlijk en langdurig beroep op de Centrale Bank; de tarieven en openmarktpolitiek dezer instelling beheersten daardoor in 1956 de geldmarkt in sterke mate.

In de loop van het jaar verhoogde De Nederlandsche Bank haar rentetarieven niet minder dan drie maal, en wel achtereenvolgens met $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$ en $\frac{1}{2}$ pCt.; over de vraag, of de Bankleiding renteverhoging wenselijk achtte werd derhalve niemand meer in het ongewisse gelaten.

Wat betreft haar openmarktpolitiek besloot De Bank het oude jaar op waardige wijze met een nieuw staaltje van haar vindingrijkheid op dit terrein, nl. met affaires waarbij zij tijdelijk schatkistpapier van de banken overnam onder beding van terugkoop van dit papier door de verkopers. In dit kader hield zij 21 december een tender, waarbij zij f. 54 mln. schatkistpapier overnam tegen een rente van $3\frac{7}{8}$ pCt. Naar verluidt zouden de meeste banken, niet zonder enige ruggespraak, tegen $3\frac{3}{4}$ pCt. hebben ingeschreven; deze instellingen bleven echter in de kou staan. Een tweede tender vond plaats op 28 december; hier werd voor f. 116 mln. tegen een rente van $4\frac{1}{8}$ pCt. overgenomen.

Het rentepercentage bij deze affaires maakt het duidelijk, dat het geenszins de bedoeling der Centrale Bank is, het renteniveau op de geldmarkt omlaag te drukken. Het gaat hier slechts om enige rentekruimteljes tussen het officiële wisseldisconto ($3\frac{3}{4}$ pCt.) en de officiële debetrente voor rekening-courantkrediet ($4\frac{1}{4}$ pCt.) in. Banken, die geen papier meer hebben dat zo kort meer loopt dat het discountabel is, behoeven dank zij deze affaires nu niet direct meer debet te gaan staan à $4\frac{1}{4}$ pCt. (op onderpand van langer lopend papier) doch kunnen wat goedkoper dan

laatstgenoemd percentage op de Turfmarkt terecht. Bovendien genieten zij zodoende wat psychisch inkomen in de vorm van enige window-dressing op de jaarbalans.

De kapitaalmarkt.

Hoewel er tijdens de laatste weken van het oude jaar zowel op de aandelen- als op de obligatiemarkt per saldo nogal enige koerswinsten werden geboekt, kon voor het jaar 1956 de zegswijze „eind goed, al goed” toch kwalijk op deze markten worden toegepast.

Zoals uit onderstaand koerslijstje blijkt, was er in het eerste halfjaar 1956 op de aandelenmarkt van een ongeveer stabiel koersniveau sprake. Hierbinnen stegen de internationale fondsen (verder); terwijl de bankaandelen (mede onder invloed van de stijging van de rentestand) en de Indonesische fondsen toen reeds een daling vertoonden. In de tweede helft van het jaar deed zich bij alle groepen, met uitzondering echter van de scheepvaart, een daling voor. In tegenstelling met de situatie vòòr 1956 vertoont het koersindexcijfer (1953 = 100) voor de verschillende groepen thans een vrij grote spreiding. Dit zelfde verschijnsel doet zich overigens ook binnen de afzonderlijke groepen voor. Zo was de koersontwikkeling in 1956 binnen de „internationals” bepaald niet één pot nat. Koninklijke kwam, op de oude procentsbasis omgerekend, aan het einde van het jaar weer ongeveer op hetzelfde niveau als op de jaarmedio en dus a fortiori boven het einde 1955 cijfer. Aandelen Unilever moesten in 1956 lichte, aandelen Philips en Aku zelfs zware veren laten.

Daar dividendverlagingen niet in de lijn der verwachtingen liggen — al zal het voorlopig ook wel uit zijn met de grote stroom van dividendverhogingen — gaat de koersdaling gepaard met een rendementsstijging bij de meeste aandelen. Hierin komt vooral de gestegen rentestand tot uitdrukking, en voorts ook wellicht een ietsje een wat grotere risicopremie, dit laatste in verband met de buitenlandse en de (economische en fiscale) binnenlandse politiek.

Van de emissies van nieuwe aandelen zal in 1956 geen al te groot koersdrukkend effect zijn uitgegaan; in totaal bedroegen deze nl. het afgelopen jaar f. 146 mln. reël (in 1955 f. 440 mln.). Anderzijds ontbrak goeddeels een koersstimulerende factor, die in 1955 voor de nodige „muziek” zorgde. De verkopen van Nederlandse internationale fondsen naar het buitenland, waarvan de verkoopopbrengst via de binnenlandse verkopers gewoonlijk nieuwe geldmiddelen naar de markt toevoert, bewogen zich nl. op een relatief laag niveau.

Op de obligatiemarkt deed zich zowel in het eerste als in het tweede halfjaar, zoals onderstaande koersen illustreren, een aanzienlijke algemene koersdaling voor, welke men ook als een aanzienlijke stijging van de lange rentestand kan betitelen. De oorzaak van deze ontwikkeling lag vermoedelijk buiten deze markt zelf, nl. meer in de sfeer van onderhandse leningen, van voorbeleggen en van institutionele beleggers, maar de gevolgen voor de obligatiemarkt waren er niet minder om. De grootste moeilijkheid kwam tegen het einde van het jaar te liggen bij de marginale kopers, de gemeenten, die door de strikte handhaving van de maximum-rente van $4\frac{1}{4}$ pCt. door hun superieuren „uit de markt werden geprijsd”. Genoemde $4\frac{1}{4}$ pCt. ligt niet alleen beneden de rente die de grote particuliere kapitaalvragers thans bieden (5 à $5\frac{1}{4}$ pCt.) doch zelfs ook beneden het rendement dat een ieder en een iegelijk op

staats- en gemeente-obligaties kan maken door aankoop ter beurse (ca. $4\frac{3}{4}$ pCt.).

Men mag veilig aannemen, dat over het probleem van de al of niet handhaving van het rentegamma achter de gesloten departementsdeuren thans hevig wordt gedelibereerd en geconfeerd; de uitslag hiervan zal ook voor de obligatiemarkt van grote betekenis zijn.

Inmiddels is het ei van Columbus in dezen eigenlijk reeds gevonden door de vernuftige Minister van Volkshuisvesting, die adhesie betuigde aan de bij enkele linkse broeders opgewelde gedachte een regeling te treffen, waarbij de institutionele beleggers als regel een zeker bedrag *moeten* beleggen in de woningbouw. In het veen der ordening zien de Excellenties blijkbaar niet op een turfje als de uitschakeling van het vrije marktmechanisme, nu ook op de kapitaalmarkt.

Aand. indexcijfers	A.N.P.-C.B.S. (1953 = 100)	29 dec. 1955	29 juni 1956	28 dec. 1956
Algemeen	221,3	219,7	198,7	
Internat. concerns	286,1	298,0	267,4	
Industrie	165,8	163,7	149,5	
Scheepvaart	166,5	162,4	165,7	
Banken	169,6	140,7	130,4	
Indon. aand.	154,9	123,7	103,1	

Aandelen

Kon. Petroleum	647½	804½	f 160,40
Unilever	379¼	417	342
Philips	355½	295½	239½
A.K.U.	341	265¾	215½
Kon. N. Hoogovens	381	329	296
Van Gelder Zn.	270	246	207
H.A.L.	213½	183½	189
Amsterd. Rubber	133¾	100½	83
H.V.A.	146½	118	98½

Staatsfondsen

2½ pCt. N.W.S.	77%	69½	70%
3-3½ pCt. 1947	99½	91%	85½
3¼ pCt. 1955 I	98	91%	87¼
3 pCt. Grootboek 1946	97½	91¼	85%
3 pCt. Dollarlening	96	93%	92½

Diverse obligaties

3½ pCt. Gem. R'dam 1937 VI	100%	96	88½
3¼ pCt. Bk. v. Ned. Gem. 1954 II/III	97	88	84½
3½ pCt. Nederl. Spoorwegen	101	95%	87
3½ pCt. Philips 1948	100½	96%	93½
3¼ pCt. Westl. Hyp. Bank	96½	90	82½

J. C. BREZET.

Mogen wij de abonnees, die gaarne over een band voor de 41e jaargang beschikken, doch nog geen bestelkaart inzonden, hieraan herinneren. De bestelkaart werd in het nummer van 19 december jl. gesloten. De prijs is nog ongewijzigd, en wel f 4,25 per stuk. Op 15 januari wordt de inschrijving gesloten. De aflevering vindt in februari plaats.

Administratie

N.V. Koninkl. Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS
Lange Haven 141, Schiedam

STATISTIEKEN

OPENBARE EMISSIES ¹⁾, UITLOTINGEN EN CONVERSIES ²⁾, dec. 1956 ³⁾
(in duizenden guldens)

	Emissies			Afsbaar ³⁾ gestelde obligaties en pandbrieven	Conversies obligaties en pandbrieven
	Obligaties	Aandelen	Totaal		
Binnenland:					
Staatsleningen Nederland	—	—	—	—	—
Staatsleningen Overzeese Rijkdelen	—	—	—	699	—
Provincies	—	—	—	684	—
Gemeenten	—	—	—	2.417	—
w.o. premieleningen	—	—	—	58	—
Waterschappen	—	—	—	30	—
Bank voor Nederl. Gemeenten	—	—	—	325	—
Hypotheekbanken	—	—	—	—	2.691
Bank- en kredietinstellingen	—	—	—	760	—
Industrie	8.500	16.766	25.266	325	—
Scheepvaart	—	—	—	—	—
Kerkelijke en liefdadige instellingen	—	—	—	—	—
Handel	350	—	350	168	—
Diversen	4.000	3.414	7.414	307	—
Algemeen totaal	12.850	20.180	33.030	5.715	2.691
w.o. overheidssector	—	—	—	3.830	—
Bank v. Nederl. Gemeenten	—	—	—	325	—
private sector	12.850	20.180	33.030	1.560	2.691

¹⁾ Reële bedragen volgens stortingsdatum.

²⁾ De bedragen der niet uitgelote obligaties c.q. pandbrieven, welke afsbaar werden gesteld, zijn niet bekend.

³⁾ Volgens datum van betaalbaarstelling.

⁴⁾ Bron: Statistisch bulletin van het C.B.S.

Labouchere & Co. n.v.

EFFECTEN- EN DEVIEZENBANK

Uitvoering van vertrouwensorders - Gedegen adviezen op financieel en economisch gebied - Aantrekkelijke tarieven voor rekening-courant en termijndeposito's - Netwerk van correspondenten over de gehele wereld

Juist van de pers:

Beleggers-Belangen

van 5-1-57 met als hoofdartikel

Minister Hofstra en de Beurs

Abonnementsprijs per jaar f 13.50
(26 nummers)

Vraagt proefnummer

Uitgave:

N.V. Koninkl. Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. ROELANTS
afdeling 15 - Postbus 42
SCHIEDAM